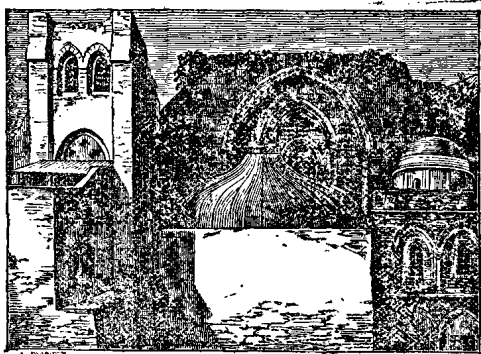

Մ Ի Օ Ն

Ա.Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԸՉԳՆՅԻՆ, ԻՆՆԱՍԻՐԿԸՆ, ԳՐԱԳԻՏԸԿԸՆ
ԵՒ ՔԸԴԱՔԸԿԸՆ

ԵՐՐԱՐԻ ՏԱՐԻ
ՇՐՋԱՆ ՍԻՆՍԵՆՅ

ՅԵՐՈՒՍԱԼԻՄ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՅ

1868

ԱՆՈՒԱՆՔ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱՑ

ԱՆՔ. Յ. Տ. ԵՍԵՏԻ Սրբազան Պատրիարք (6 օրի.):
" Կարապետ Արքեպիսկոպոս Աւագ Լուսաբարձ:
" Բակոբ Արքեպիսկոպոս (2 օրի.):

ԱԼԵԻՍԱՆԴՐԱՊՈԼ

Տ. Բ. Թովմեփ աւագ քահանայ Կոստանեանց:

ԱԼԵԻՍԱՆԴՐԱՆ

Ազգեան մահտեփ Բակոբ աղա:
Գրիգորեան Կարգիս էֆենտի:
Գ. Լուսուֆեան Աղբաղաբ աղա:
Ջալիեան Կարապետ աղա:
Խաչատեան մահտեփ Բակոբ աղա:
" Ահնայ Ազգապարսկան Ընկերութեան:
Հալիմա Ջիվանի Գրիգորեան:
Յովսէփեան Թապալտ աղա:
Ճէփալիքեան Գառնիկ աղա:
Սեդրապեան Գարբիէ աղա:
Սէֆերեան մահտեփ Պօղոս էֆենտի:
Տէր Գաւազարեան Ղազարոս աղա:

ԱՆՏՈՒՔ

Քէօտեան Բարգիս աղա Արապկերցի:

ԱՏԱՐԱԶԱՐ

Եղմեան Մնացական աղա:
Թապալտեան մահտեփ Խաչատուր աղա:
Կորիքեան մահտեփ Սահակ աղա:

ԱՖԻՕՆ ԳԱՐԱԿԻՍԱՐ

Վարդապետեան Գրիգոր աղա:

ԲԵՐԻԱ

Պեր. Առաջնորդ Մկրտիչ վարդապետ Տիգրանեան:
Անճեան Միքայիլ աղա:
Բուտեան մահտեփ Մամա աղա Արապկերցի:
Գալշենք Զովսեփեան Գրիգոր աղա:
Գալսեան Գեորգ աղա:
Գուրաժճեան Օհան աղա Յամֆէյ:
Երուսեանք եղաբար Մեղրոս աղա Արապկերցի:
Թիւֆէնիճեան Մկրտիչ աղա Յամֆէյ:
Ղարափազեան Մինաս աղա Արապկերցի:
Ներսէսեան Մկրտիչ Արքեպիսկոպոս:
Շահվերդեան մահտեփ Լստուածատուր աղա:
Սաղմոսիկեան մահտեփ Կարապետ աղա Արապկերցի:
Տէր Գրիգորեան մահտեփ Կարապետ աղա:
Տէր Խաչատուրեան մահտեփ Մարգիս աղա:
Տէր Կարապետեան Մարգիս աղա Յամֆէյ:
Տէր Մարգարեան մահտեփ Նիկողոս աղա:
Տէր Յակոբեան վարդապետ աղա Յամֆէյ:
Տէր Պահակեան մահտեփ Զօհաննէս աղա:
Քիւրճիանիսֆ Զովհաննէս էֆենտի:

ԳԱՆԶԱԿ

Արթ. Բակոբ վարդապետ տէր Աւետիքեան:

ԴԱՄԱՍԿՈՍ

Արթ. Բառնափոս վարդապետ տեղաւոր:
Թերթրապեան Թորոս աղա:
Պարանան Գեորգ աղա Չմրէկէֆէյ:
Փիլիպպոսեան Գարբիէ աղա Մաշկերցի:
Խաչմիկաբեան մահա: Զարուժիկն աղա Սաղմոս:
Մկրտիչեան Մարգարիտ աղա Տիգրանապետ:
Մանուկեան Թապալտ աղա Մաշկերցի:
Փաստըրմանեան Մարգիս աղա Պաւլոս Գարդապետ
աշակերտեր:
Թաշի Մարգարիտ աղա Աւարկերցի:
Գառնուհան Գեորգ աղա Սննդի:
Գրիգորեան Բակոբ վարդապետ:

Ստորդեան Մարտիրոս աղա Քիւրճի Մալաթիայի:
Ուսումնասիր Ընկերութիւն:

ԵԴԻՊՏՈՍ

Արժանապատիւ Միքայիլ վարդապետ:
" Կարապետ վարդապետ:
Գալշապեան մահտեփ Նեմուր օրիորդ Պօլսեֆ:
Լապարով Սիմէօն աղա Զիւրաւուցի:
Կարապետեան Պօղոս էֆենտի:
Նուէր Խորենեան վարդապետ:
Խաֆայիլեան Գեորգ Պէլ:

ԵՐԶՆԱՍ

Քիւրա օղբեկեան մահտեփ Գրիգոր աղա:

ԵՐՈՍԱՆԵՐ

Վանճախիչ Նադիֆ Փաշայ կառավարիչ քաղաքի:
Արժանապատիւ Վրթման վարդապետ:
" Պետրոս վարդապետ:
" Յովհաննէս վարդապետ:
" Եղիշ վարդապետ:
" Խաչատուր վարդապետ:
" Նիկոլոս վարդապետ:
" Ներսէս վարդապետ:
" Երեմիա վարդապետ:
" Ատուածատուր վարդապետ:
" Փիլիպպոս վարդապետ:
" Բառնաբոս վարդապետ:
" Իգնատիոս վարդապետ:
" Խորէն վարդապետ:
" Սեդրապեան վարդապետ:
" Թաքտոս վարդապետ:
" Բարդուղիմէոս վարդապետ:
" Ալեքսան վարդապետ:
" Անդրեան վարդապետ:
" Եղիկի վարդապետ:
" Եղիա վարդապետ:
" Զովորոս վարդապետ:
" Մովսէս վարդապետ:

Սարկիս աղ. Սահակ Պօլսեֆ:
Մաքսուտ զառնակցի աշակերտ Ժառանգաւորաց
գլխորդ:

Տիրացու Խաչատուր Բեկմիշէֆէյ:
Բրաւսիյ Հիւսպատոս Պ. Պետրոսման:
Խաչատուրեան Բակոբ աղա:
Մուրաֆեան Կարապետ աղա:
Մուրաֆեան Բաղդա Յակոբ աղա (2 օրի.):

ԵՒԵՍՏԱ

Գալանտարեան մահտեփ Գրիգոր աղա Ահմէյ:
Լուսնորդեան ընկերութիւն:
Լուսաւոր. ընկ. գիշերային ուսանողք:
Պապանեան մահտեփ Պաղատաբ աղա:

ԵՐԵՒԱՆ

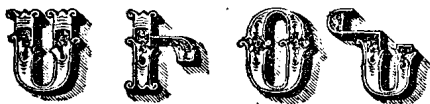
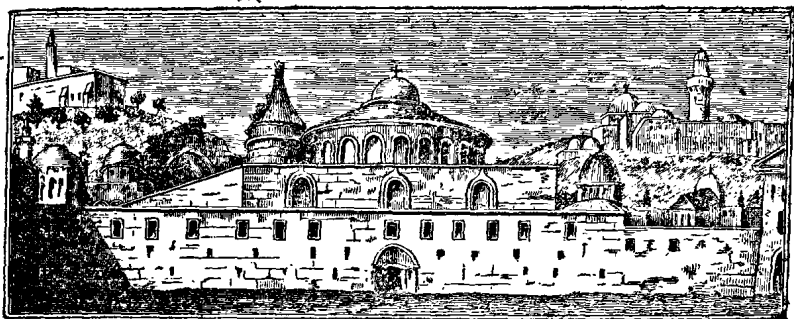
Տէր Մտոն Աւագ քահանայ Հին Նախիջևանու:
Տէր Զովմեփ քահանայ Մէլիանց:
Քերիմալ մահտեփ Եղիապոս աղա:

ԵՒԴՈՒԱ

Առաջնորդ Էւզոկիւն արծ. Բակոբ վարդապետ:
Չամբերճեան Գրիգոր աղա:

ԶՄԻՌԻԱ

Տէր Զակար քահանայ Պաղատապեան:
Ազանեան Ստեփան աղա:

ԵՐՐՈՐԻ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 11.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 30.
1868.

ԱՅԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

Ի.

ԼՐՈՒՄԸ ԿԱՄ ԱՐԳԻՒՆՔ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ

Սոցիալիզացիոն կրթութիւնը առհմանելէն զկնի աշխատիրք այժմ ցոյց տալ թէ Բիշ օգուտ կարող է մատա կարարել հասարակութեան ժողովրդային կրթութիւնը:

Արովհետեւ մեր Ագգին մէջ տա կաւին օրինաւոր ժողովրդային կրթութիւն չիլոյ, աւտի անհնարին է ագուտը մեր ազգային դպրոցներէն ցոյց տալ: Իսկ եթէ կրթութեան արդիւնքը աւելի քաղաքակրթեալ ազգերու մէջ որոնենք, այն տեղ եւս պարզ պիւ

տի տեսնենք, որ կրթութիւնը միայն այն երկիրներուն մէջ արդատաւոր է որ բարոյականութիւնը մեծ նշանակութիւն ունի կրթութեան նկատմամբ, ուր պարտաւորութիւնը նիւթ է առարկայ կը խոստովանուի աստուածաբաշտութեան, եւ ուր առարկանութիւնը աչ թէ իբրեւ լոկ միջոց այլ իբրեւ կենաց նպատակ կը համարուի:

Արդ՝ մենք ասացիրք որ մոտաւորապէս մշակութիւնը, ընդհանրապէս առնլով, բարոյականութեան պատուանդանն է: Բայց ինչպէս որ միայն լոկ պատուանդանը արձան չիկազմեր, նոյնպէս լոկ մոտաւորական մշակութիւնը առարկանութիւն չ'արտադրեր:

Աւրեմն հարկէ պարգել թէ քնչ յա-
բաբերութիւն ունին իրարու հետ
միտքը և խիղճը :

Միտքը խղճմանքի գործիքն է, սա-
կայնէ ահանապէս երկուքը իրարմէ տար-
բեր են : Տրամաբանական բոլոր հաւա-
քաբանութիւնները և մտաւոր կարողու-
նէք բոլոր ճգունքը կարող չ'են երբէք
մարդկային հազւոյ մէջ ծնուցանել
գգայմունք արդարութեան և անիրա-
ւութեան և կամ ամենափոքրիկ գա-
ղափար տալ մարդկային պարտուց վը-
րոյ , եթէ արդէն խղճի մէջ պատ-
րաստ սերմունք չըկան : Միտքը կարող
է միայն այս սերմունքը բեղմնաւո-
րել , թէպէտ և չ'ենք կարող ասել թէ
կարող է անընդմիջաբար պարզացնել
եւ կատարելագործել բարոյականու-
թիւնը : Վասն զի , եթէ այսպէս կար-
ծենք , միւս կողմէն եւս պիտի տես-
նենք , որ աշխարհս աւերող ամենաշար-
մարդկանց մեծ մասը հանճարաւոր
մարդիկ էին , և եթէ բարոյականու-
թիւնը մոքէն կախում ունենար , այն-
պէս չըպիտի լինէին , Հետեւապէս ,
այդքան միայն իրարող ենք ասել , որ
միտքը կարող է օգնել բարոյականու-
թեան , եթէ օրինաւորապէս գործու-
դրուի : Այդքանով միայն կը սահմա-
նուի ահա մտաւոր մշակութեան կա-
րողութիւնը :

Մտաւոր կարողութիւնը մշակելով
և ՚ի բարին գործադրելով՝ կարելի է
աւելի լաւ հասկացնել ժողովրդին իւր
պարտաւորութեանց պիւր և սրատա-
խանաւորութեան մեծութիւնը : Մը-
տաւոր կարողութիւնը մշակելով՝ կա-
րելի է աւելի պարզ պատկերացնել
այն առիթները , որոնք կրտսիպէն բլ-
մարդ լիովին կատարել իւր քանազան
պարտքերը : Վերջապէս , մտաւոր կա-
րողութիւնը մշակելով՝ կարելի է նայն
խիչ խիղճը գիտութեան փոխել , այս

ինչն աւելի լաւաւորել :

Եթէ մտաւոր մշակութիւնը զու-
գընթաց չ'է սրտի մշակութեան հետ ,
կարող են չարիքներ մտնել աշակերտի
գաղափարին մէջ և բարոյական սկզբ-
բունքը միտաւել : Վասն զի պարտք չու-
սուցանել աշակերտին՝ կը նշանակէ լը-
ռելեայն պարտադանցութեան հրաւի-
րել , ճշմարտութեան համար լռել՝ կը
նշանակէ տեղի տալ սուտն ընդունե-
լու : Վասն զի , սվոր կը լռէ խոնար-
հութեան , անշահախիբութեան և հը-
նազանդութեան համար , նա անշուշտ
կը պատուիրէ հպարտութի , ինքնասի-
բութիւն և ասահակութիւն : Եթէ
այսպէս չը խոստովանինք , մարդկային
սիրտը լաւ ճանաչած չ'ենք լինիր , վասն
զի շատ պարագաներ կան , որոց մէջ
չը քաջալերել սիրտը ՚ի բարին , կը նը-
շանակէ քաջալերել ՚ի չարն :

Մենք կ'ընդունինք , որ մտաւոր
կրթութիւնը անսկզբակի կերպով ազ-
դեցութիւն ունի ժողովրդի բարոյա-
կանութեան վրայ , բայց կարող չ'ենք
չափել առանց մշակութեան սրտի :
Մենք գիտենք , որ շատ չարիքներ ծը-
նուող են թշուառութեան և չքա-
ւորութեան , շատերը պարտապարտու-
թեան և անապաշտութեան , և կրթու-
թիւնը կարող է՝ իսկել այս վատ ար-
մատները , բայց առանց բարոյական
մշակութեան կարող չ'ենք բացարձա-
կապէս մի բարոյական ժողովուրդ են-
թադրել : Երբող չ'ենք ընդունել , որ
մի ժողովուրդ լի գիտութեամբ եւ
բնազդ մամբ երկարատեւ եւ կա-
տարեալ ուսաբնութիւն ունենայ ,
Վիտենք մի անգամ , թէ քնչ կարող է
լինիլ այն ժողովուրդը , որ ուրիշ բա-
րոյական չ'ունի բացի դատողութեան
սրութենէ և ընդարձակ հմտութենէ :
Այս տեսակ ժողովուրդը հանճա-
րեղ , բայց անխիտ , անհաստեղէ կապ

մուտն ժողովուրդ է , այսինքն ինքնա-
տէրնեղու կամ անձնասէրներու համա-
խմբութիւն : 'Վիյուք թէ' այս ինքնա-
տէրները շատ իմաստուն են , բայց նո-
ցա կրքերը շարունակ պիտի ձգտին
իրենց սահմանած կոպարէն ելնելու
և հետեւապէս իմաստութիւնը պիտի
փոխուի խորամանկութեան , մոլու-
թիւնները պիտի գիտնական ձեւ ըս-
տանան , և թէպէտ ոչսպիտի հասարա-
կութեան մէջ արտաբուստ գայթակ-
ղելի արարմունքներ չ'են երեւիր , սո-
կայն 'ի ներքուստ բարոյականութեան
արմատները չորանալով' ռստեր արձա-
կելու հիւթը կը պակսի և կը տեսնես
որ լոկ գիտութեան ջերմ' ու պայծառ
արեգակի տակ' հասարակութիւնը կը
թառամի և կը մեւնի , նմանելով ան-
տերեւ , անծալիկ և անպտուղ ծա-
ռերէ կազմուած մի չորացած անտառի :

Այս պատկերը սառտիկ է . բայց
ճշմարիտ է և պարզողէս կը հասկացը-
նէ , որ լոկ կրթութիւնը , որչափ որ
բարիք յառաջացնէ , գարձեալ կարող
չ'է ազդ մի կամ երկիր կենդանացնել
նո եւս կորսող չ'է շարեաց և ազէտից
առաջն առնուլ , և կամ հիւանդ ժողո-
վուրդ մի բժշկել , եթէ մոռուորական
գեղը ոյն հետ խառնուած չ'է առաւել
հզօրագոյն և առողջարար հիւթ մի ,
հիւթ բարոյականութեան :

Երգ' այս հիւթն է դաստիարակութիւնը :
Այբի մշակութեան համար կրթութիւնը
և որտի մշակութեան համար դաստիա-
րակութիւնը անշուշտ պէտք է որ իրարու
հետ զուգընթաց լինին , որովհետեւ դաս-
տիարակութե կամ բարոյական մշակու-
թեան հետ ստացած նուազ կրթու-
թիւնն անգամ կարող է շահուէտ լի-
նիլ : Աւելի պարզ խօսինք , բարոյական
մշակութիւնը զեղուն և լեցուն է մը-
տաւոր զարգացման տարերքներով :
Այն զի սիրող այնքան չկատարելա-

գործուիր մաքուր որքան միայն' որտով :
Բարոյականութիւնը կը բեղմնաւորէ
իմացականութիւնը , և կարելի է ա-
սել թէ' իմացականութենէ ստացած
լոյսը տոկոսով կը վճարէ : Բարոյակա-
նութեան սուրբ , արդիւ և բարձր
գգացմունքները միշտ կազնուացնեն և
կը բարձրացնեն գաղափարները : Աս-
քինութիւնը վերապայ թռիչներ կը
տայ մարին և կը ծնանի կարօտութիւն
գիտութեան եւ խեղամոտութեան :
Ասքինութիւնը ճշմարտողէս կը քա-
ղաքակրթէ ժողովուրդը : Աւտի հաս-
տատ պէտք է համոզուիլ , որ մեր ցան-
կացած բարձր կրթութիւնը աւելի
շուտ և զիւրաւ կարող ենք ստանալ
բարոյական դատախարակութեամբ , քան
թէ մտաւոր մշակութեամբ կարող
ենք ստանալ բարոյական կատարելա-
գործութիւն : Այժմ' կը նշանակենք
միայն այս մեծ ճշմարտութիւնը , իսկ
յետոյ աւելի ընդարձակօրէն պիտի
սրարգենք :

Գառնալով այժմ' մեր' գլխաւոր նիւ-
թայն' կը կրկնենք յայտնապէս , որ մեր
ժողովուրդը ոչ միայն կրթութենէ
զուրկ է , այլ և դատախարակութենէ :
Շատ բարեմիտներ արդէն գգացած
են այս կէտը և շարունակ կը խօսին և
կը գրեն . բայց արգիւնաւորելու հա-
մար' անշուշտ հարկաւոր է ազդիլ ձա-
նապարհն և առաւելցանել ժողովրդ ին :
Այն զի , յայտնապէս տեսանք որ բանի
մի աստիճանն տեղեկութիւններով
գպրացները կարող չ'են իսկապէս գը-
րացներ համարուիլ և ոչ ժողովուրդը
կարող է բարոյական ժողովուրդ լինիլ :
Եթէ ժողովրդային կրթութեան լրու-
մին և արգիւնքն բարոյականութիւնն
է , պարտաւոր ենք աւելն խորին մը-
տադրութիւն դարձնել այս կէտին
վրայ և քաջ ճանաչել արգաստաւոր և
ամենակարեւոր եղանակն ժողովրդ

յին կրթութեան : Վերջ՝ այս արդու
սաւոր եղանակը՝ կը համարենք քրիստո-
նէական բարոյականի կատարեալ մո-
տակարորութեամբ մեր գաղղոյներու մէջ,
որ կարող է այժմեան աւանդութեամբ
մենագոյնն աւանդներն անգամ չա-
հաւելու կայուն ցանկել, և եթէ միան-
գամ հիմնաւորուի, իրատեղեցիկ ար-
գասիքներ կարող է առաջ բերել եւ
միանգամայն աշակերտել բարձրա-
գոյն կրթութեան եւանդը ժողովրդին
մէջ : Այսպէս ենք որ հակառակորդ
չունինք այս մասին և գուցէ շատերը
պիտի ասեն մեզ՝ թէ մեր ներկայ դրա-
րոյներուն մէջ արդէն քրիստոնէական
գասեր կաւանդութիւն : Ասկայն մենք
եւս կը պատասխանենք, որ այն չոր ու
ցամաք ձեւերը (որոց շատ տեղ ակա-
նատես եղած ենք) քրիստոնէական գա-
սեր չեն կարող համարուիլ, այլ լոկ-
անկապ գիտելիքներ, որոնք ողակեր-
տաց արտին ազդեցութիւն չ'առնեն
զատ, գուցէ միտքը եւս խանգարեն :
Վերջոտաճ քրիստոնէութեան վսեմ
բարոյականն է, որ մանուկ ուսանող
ներէն կարող է ճշմարտութեան դիւ-
ցազուններ պատարաստել, պարտալը-
ճար գաւակներ յառաջ բերել ազգին
մէջ և եղբայրորութեան հոգին զո-
րայնելով՝ տարամերժել այն ատելու-
թիւնները, ետականութիւնները, կա-
մակոր յամառութիւնները, ստրկական
ցածութիւնները և անամօթ մարդու
խաբութիւնները, որոնք բոլորը անբա-
րոյականութեան և սուտ քրիստոնէ-
ութեան արդիւնք են և կը պատեն
ժողովրդի սոճը և զօրութիւնը : Եթէ
գէթ գաղղոյներու յարկէն ելածները
ազատ լինէին այս աստիճան, գուցէ
ասէինք որ բարոյական գաւառիս
կութեան պահատութենէն չեն այս
չարիքները, բայց ի՞նչ օգուտ, որ նոյն
իսկ ժողովրդի կարծեցեալ ուսուցիչ

ներն անդամ վարակուած են՝ մեծ մա-
տաբ յիշեալ աստեղով : Աւել մն կը
պնդենք համարձակ, որ օրինաւոր մո-
ղովորդ կաղմբու համար ամենէն կա-
րեւոր միջոցն է կրթութենէն չը բա-
ժանել դատարարական թիւնը, դիտու-
թիւնէն բարոյականը, և յատկապէս
քրիստոնէական կրօնի բարոյականը և
Ասան զի ժողովրդի համար՝ կրօնէն
բաժնուած բարոյականը ոչինչ է, իս-
պառ ոչինչ և Ասան զի, ժողովուրդը
պարտուց դադարաւոր լսուածոց գա-
ղափարին հետ միացնելով միայն կրմ-
բունէ : Այս մարդկային ամեն բարոյա-
կան սկզբունք և իմաստութեան ամեն
մշակութիւն միայն լսուածոց մէջ կը
տեսնէ : Աստիճար, մարդկային արժանա-
ւորութիւնը և զանազան համակրու-
թիւնները կարող չ'են ժողովուրդը ճա-
նաչել և գործարդել : Այս չունենալով
այս փայլուն կուսքերը, ունի միայն
լսուած և նովա գոհ է : Լսուածոց
երկիւղը այս ամեն բաներու՝ տեղը
բռնած է ժողովրդի համար և կրօնա-
կան զգայմունքէն արտաքոյ ժողովրդի
ունեցածը ոչ այլ ինչ է և եթէ ոչ լոկ
բնագոյումն և դոյն ինչ ազատ նշոյններ
բանականութեան և որոնք կարօտու-
թեան և սնապաշտութեան հոգմէն կա-
րող են դիւրաւ շփմանիլ : Արտաքոյ
կրօնի՝ ժողովրդին սուսցանելու հա-
մար ուրիշ բարոյականութիւն երե-
ւակայել, այս մի ցնորք ցնորից է ըստ
մեզ : Իրապէս ոչ հարուստներու և ոչ
աղքատներու համար՝ արտաքոյ կրօնի
բարոյականութիւն չը կայ : Ասկայն ա-
ռաջինները, կարծես թէ, ընդհակա-
ռակն կերեւակայեն, հարստութեան
մէջ պատիւ եւ արժանաւորութիւն
տեսնելով, որ մի կատարեալ ցնորք և
անձնավարութիւն է :

Աւելմէ՝ կրօնքն է, զոր պէտք է
ուսուցանել ժողովրդին և վասն զի երբ

ժողովրդի կրօնական զգույսունքները աղիւսեանսն ։ խիստ շուտ կարող է նա մտաւորապէս լուսաւորիլ ։ Պէտք է որ սուցանել ժողովրդին ։ որովհետեւ անշտեղեակ է ։ Եւ այս ազիտութեան վատ հետեւանքն է, որ այժմ կը կրենք ։ Երջանիկ են այն երկիրները, ուր ազատութիւնը և կրօնքը միմեանց աջակցելով և իրարու յենլով կրնժանան ։ Իսկ այն երկիրները ապարտող են եւ արժանի չ'են համակրութեան, ուր աղատութիւնը տրմատէն կը խլէ կրօնքը ։ Թշուաւ են մանաւանդ այն ժողովրդները, որոնք բանտ և տանջանալան կը զրկեն ոչ թէ մարդկանց գլուխները, այլ խիղճը և օտրք համոզումը, այն մարդկանց կ'ասենք ։ որոնք կը ջանան ժողովրդի յափշտակութեամբ հազեւոր հացը իրեն հատուցանել, որ է իւր հաւատը, բարեպաշտութիւնը և յոյսը ։

Որչափ որ այս խօսքերը մեր ազգին նկատմամբ չ'են ։ այնու ամենայնիւ արիւններու փորձը կարող է մեզ համար շահուէտ խրատ լինիլ և ամենքս պարտական ենք մեր մաստաղ սերունդի թերի կրթութիւնը սրտի և մարի կուտարեալ մշակութեան փոխել ։ Այս ճանապարհը միայն կարող է կանգնել մեր ազգը և այն կապտութեան հանել, որուն մատնուած է ։ Իսկ միշտ նշիր կը կրկնենք, որ կրթութեան հետ անշուշտ միացած պէտք է լինի դատ տիրակալութիւնը, որ ճշմարիտ լուսաւորութեան լուսնն է ։ Եւ այս դատ տիրակալութեան զօրութիւնն եւս յըրիտունեութեան մէջ է, որ ժողովրդի մտաւոր մշակութեան ամենազգուշ յառաջացուցիչն է, ինչպէս պիտի տեսնենք յետագայ գլուխներուն մէջ ։

Պ.

ՔՐԻՍՏՈՆԵՆԻԹԻԻՆԵՆ ԻՐԵԻ
ԴԱՍԽԻԱՐԱԿԻԶ

Վանի մի ճարտար մտածողներ այն պէս կերեւակայեն, որպէս թէ միայն կարող է ամեն պաշտօն կատարել առանց խղճի օժանդակութեան, այլն գելով թէ մարդու մէջ արդէն բռնականորէն բարոյականութեան զգացումն կայ, որ է բնազդումն (Instinct)։ Իսկ տեսնենք թէ ինչ է այս բնական բարոյականութիւնն կամ բնազդումն, և կարող է արդեօք խղճի պաշտօն կատարել ։

Ինազդումն կամ բնական բարոյականն ոչ այլ ինչ է ք եթէ ոչ ամեն տեսակ տպաւորութեանց, նախապաշարմանց, թելադրութեանց, ատուութեան և սիրոյ խառնուրդ մի, անյօգ ։ այլատեր և շատ անգամ կեղծ ։ Ինական բարոյականն է կիլքերէ, դրութիւններէ և ասփեստութիւններէ կազմուած տարօրինակ բնութիւն մի, այլալեալ, ասպանեալ և անկերպարան ։ Ինազդումն է անձնական և ինքն սիրական ցանկութիւն ։ ստատ պարտուց դրութիւն և մեղէ համալումն, վիպասանական ցնորք, ուր իրարու հետ խառնուելով խիղճը կ'ապականեն ։ Բարեպաշտութեան իղձերը կ'աղաղեն, վէհանն եւ հանրական եռանդը կը շխուսանեն և արդարութեան զգացմունքներն ու մեր նախկին օղջախրութեան մնացորդները կը փշիւղայնեն ։ Ինազդումն է քաջառութիւն ամեն սկզբունքի և վճռական օրէնքներու ։ նա է մի քնաք հազարաւոր անդաշնակ լարերէ կազմուած և մի յողգողգ առաջնորդ ։ որ իւրաքանչիւր մարդու տարբեր եւ ներհակ ճանապարհներ կ'առուցանէ, նայելով իւր

բոլորանչիւրի խառնուածայն, դատարա-
րակութեան տեսակին, ժամանակի և
տեղւոյ պարագաներուն, և այլն: Բնագ-
գումն է օրէնք մի, առանց որբագոր-
ծութեան և իշխանական զօրութեան,
որ ոչ միայն ուրիշներու տռնել օրի-
նաւորութիւն չ'ունի, այլ նա և ինքը
իւր համար: Բնագգումն է մի յամառ-
գորութիւն, թր առ վայր մի մարդը
բարձրութեան քաղաքը կը հասնէ, որ
պէս զի յետոյ անկման վրայ զուար-
ձանայ: Բնագգումն է, որ կը թողու-
բնականաւ մարդու մէջ ներհակ հա-
կամտութիւններ, այն է տոտիլու-
թիւնը սիրոյ հետ և սուտը՝ ամբօռ-
թեան հետ, փափկասրտութիւնը՝ ան
գթութեան հետ և քաղաքութիւնը՝
բարեգործութեան հետ, վարուց ա-
պականութիւնը՝ նրբագոյն ճարտար-
մտութեան հետ և իմաստութիւն եւ
յիմարութիւն, առաքինութիւն եւ
մոլութիւն, բարի և չար, այդ և ոչ
մի և նոյն առարկայի նկատմամբ: Եւ
քեզ բնագգումն, ահա քեզ բնական
բարոյականութիւն:

Այսպէս այս բնագգումն աւելի լաւ
է քան թէ շահասիրութիւնը և իմա-
ցական ճարտարութիւնը. վասն զի
բնագգումն ինքնակամ կարող է առ-
նել ումն բան, ինչ որ չեն կարող հե-
տաքրիւր շահասիրութիւնը և իմա-
ցութիւնը: Ենք գիտենք, որ ոչ թէ
իմացութիւնն է, այլ բնագգումն, որ
մանկան շրթուները դէպի մօր ստիները
կը մղէ կերակուր փնտռելու, որ չը-
մեռնի: Բնագգումն է, որ կ'ուսուցա-
նէ ազգերուն՝ կարեկցիլ, անձնազոհիլ,
պատերազմիլ, մեռնիլ: Եւ բնագգում-
մըն և ով մարդուած ոյժ, ով ոյժ եր-
բեմն առաւածային՝ մարդու նախկին
անմեղութեան մէջ, երբ կը տեսնենք
զքեզ մեր նախնի առաքինեաց դիակ
ներուն մէջ, որ վերաւոր կը բարձրա-

նառ և կը դողդողառ, տակաւին փորձ
փորձելով կենդանութիւն օտանալու,
խորին և արտառաւաշարժ յարգանք մի
կը պաշարէ զմեզ և ուստի և կ'ըստի
պուինք լարով պաշտել այն Երարիչը, որ
զքեզ տուած է մարդուն. կը պարտա-
ւորինք աղաչել, որ բժշկէ՛ վէքերդ
և կոչէ՛ զքեզ ի լոյս և յառողջութիւն,
կը թախսնձենք, որ սոյ քեզ քո ա-
ռաքին պատկերն և գեղեցկութիւնն,
Եայց երբ կը տեսնենք, որ այժմ՝ չի՞ռ
թուած և կուրացած և արբեցած ես,
ինչպէ՞ս կարող ենք յանձնել քեզ մեր
կամայ օւղղութիւնը և կենաց տիրա-
պետութիւնը և մարդկութե անձը:

Արեմն պարտաւոր ենք բնագգու-
մէն աւելի բարձր զօրութիւն որոնել
մեր մտաղ սերունդի կամքը չափա-
ւորելու համար: Պարտաւոր ենք ու-
րիշ բարոյական փնտռել քան բնակա-
նին, իւր ուր կարող ենք փնտռել: Եւ
զեզ գրութեան (Systeme) մէջ և Եւ-
զեզ բնագգումը կանոնի տամք զնե-
լով և արամբանել օտարոյնելով և
Հաղարաւոր մարդիկ այս փորձը փոր-
ցած են և հազարաւորները կարող
են փորձել, բայց անօգուտ: Այ-
սին զի, ինչ է գրութիւնը բարո-
յականութեան համար. եթէ ոչ զա-
նազան անդեկութեանց կատակից ժա-
ղովածու, որ գուցէ կարողանայ մար-
դու միտքը հաճել, բայց նորա կամայ
վայ աղդէլու զօրութիւն չ'ունի ին-
քնին: Այստնի է որ վարքը ընդ հա-
մագմամբ ոչ կը կանոնաւորուի և ոչ կը
չափաւորուի: Այլ որ կը բաճայ գոր-
ծի հրաւիրել զմեզ, ով որ կը փախաբի
մեր բովանդակ կեանքը կանոնի տակ
դնել, ամենէն առաջ պարտական է
մեր հոգւոյ մէջ իւր պատուէրներուն
համապատասխան յօժարութիւն գրու-
նել և կամ ինքնին ստեղծել, Եւ
ռանց այս նախաշաւղին՝ երբէք կա-

որոշ չէ՝ դրու թիւն մի մեր մաքէն ան-
ցրնելով թափանցել եւ ազդել մեր
սրտին եւ հոգւոյն : Պարոք ուսուցա-
նողը պարտաւոր է նախ պարտքը սի-
րելի կայծառ ցանկել, ապա թէ ոչ ամեն
գրութիւն, ամեն տեսական կանոն,
բոլորը անօգուտ են : Ինչ տեղ որ սի-
րել չըկայ, կատարել ամենեւին չըկայ :
Այս տեղ է ահա մարդկային մտքով
յերթւում ամ բոլոր բարոյական գրու-
թեանց թերութիւնը : Այն բարոյա-
կան գրութիւնը որ տպաւորու թիւն
չ'ունի, ինքնին ունայն է եւ անօգուտ :
Այս տեսակ գրութիւնները միայն
այնքան կարող են մարդը գէպի պար-
տականարութիւն մղել, որքան բնու-
թիւնն ինքնին կարող է նոյնն առնել :
Իսկ եթէ կամի մարդիկ նոյն իսկ
բնութեան ձեռքով ուղղել մարդկա-
յին բնութիւնը, ունայն է իրենց ձեռ-
նարկութիւնը, ունայն է եւ իրենց ջան-
քը : Վասն զի, երբեք կարող չ'ենք ե-
րեւակայել, որ ազգ մի գրութեան
չնորհիւ վերականգնանանայ, թէ բարո-
յապէս եւ թէ քաղաքականապէս : Բ-
ցաց ճշմարիտ վերականգնութիւնը
գործոյ մէջ է եւ ոչ անտականու-
թեան : Հաս կը սխալին այն ազգերը,
որոնք ամենայն ինչ կ'ակնկալեն սատ-
նայ միայն անտականութենէ (Théorie),
որովհետեւ կը մոռնան, որ ամեն բն-
կերականութիւններ գլխաւորապէս
երկու ազդեցութեան ենթակայ են,
այսինքն կարծաւութեան կամ հարկի եւ
հոգեկան յուզման կամ ըզձից : Այլ մո-
ռնան, որ այն կանոնագրութիւնները
միայն փորձական կանոնագրութիւններ
են, որոնք թղթի վրայ գրուելէն ա-
ռաջ՝ գրուած են արդէն սրտի վրայ :
Հետեւապէս, օրէնսդրութիւնները աչ-
դու յարգարելու եւ բարոյականու-
թիւնը կենդանի զօրութեան մի փո-
խարկելու համար՝ հարկ է կանոնագիր-

քը մարդկային սրտէն պահանջել : Իսկ
սրտէն մեծամեծ բարիքներ քաղելու
համար եւ հարկաւոր է անշուշտ մա-
տակարարել սրտին զարգանալու եւ աչ-
նուանալու օրինաւոր միջոցներ եւ ոչ թէ
փաստաբանութիւններ, եւ հաւաքա-
բանութիւններ : Երկուս զի, նոյն իսկ
փաստաբանութիւնները սրտի հաւա-
նութենէն եւ ընտրողութենէն բխին :
Կամիմք ասել, որ ազգ մի կենդանա-
ցրնելու համար հարկաւոր է յօգնու-
թիւն կոչել հոգւոյ տրամաբանութիւ-
նը եւ սրտի զօրութիւնը : Իսկ հար-
կաւոր է՝ կանխապէս ստալ սրտին այն-
պիսի առարկայ, այնպիսի գործ, որ
շարժուի, որ գերուի եւ հնազանդի :
Ահա հիմն եւ պայման ամեն ճշմարիտ
բարոյականութեան :

Արդ՝ այսչափ խօսելէն եւ բնագո-
ման, բնական բարոյականի եւ մտայնա-
գար գրութեանց տկարութիւնը բա-
ցատրելէն զինի՝ անսկսեք այժմ թէ՛
մին է սրտի մշակութեան գլխաւոր
միջոցը, ժողովրդային շինութեան
կիւնաքարն եւ ամենէն՝ բարձրագոյն
բարոյականը ու ազգաց ճշմարիտ դաս-
տիարակիւն :

Այս դատաւարակիւն է Վիգորնու-
թիւնը : Չ'անանք բարեմի մեր խոստանան
համեմատ տարգել թէ միշտի կարեւոր
է : Ժողովրդի վերականգնութեան
համար, բրիտանական դատաւարա-
կութիւնը զուգարստանել մասաւոր կըր-
թութեան հետ :

Վրիտանեւութիւնը, որ շատ հրու-
շակուած է եւ տակաւին շատերուն ան-
ծանօթ, որ հին է եւ միանգամայն նոր,
որ ոմանց համար գայթակղութիւն է
եւ յիմարութիւն եւ շատերուն համար
փրկութիւն, զօրութիւն եւ ի մասսայե-
կութիւն, քրիստոնէութիւնը, որ ծրա-
գրուած է նոյն ձեռքով եւ նոյն գաղա-
փարի վրայ, որով ստեղծուած է մար-

գրին, խիստ բնական և պոետիզմաւոր է մարդկային կեանքին ։ Վրիստոնէս- թիւնը աշխարհիս ամեն բարոյական ներքէն գերազանցն է ։ որովհետեւ առաւել է քան զբարոյական ։ Վրիստոնէս- թիւնը վերանորոգելու համար միտքին չը գիտեր, այլ ուղղակի հոգւոյն, գործնական բոլոր զօրութեամբ ։ Նոյն չը կրկնէր մարդկային բարոյականի հին փաստարանութիւնքը, որոնք ոչ միայն մոշուած են, այլ և միշտ անզօր եղած են, և իրենց ամենայնազօր կիրառութեամբ անգամ երբէք մարդկային սիրտը վերածնած չեն ։ Վրիստոնէս- թիւնը կը մատակարարէ նոր գործ, նոր ազդեցութիւն, արտաքոյ բնութեան, ի վեր քան զբնութիւն, ի վեր քան զբանականութիւն ։ Նոյն կը խօսի Վենիսբարձրելոյն գլխութեան և վըշտակութեան վրայ, Վրոտուածութե հրաշալի խոնարհութեան վրայ, յաւիտենական Վանի մարդեղութեան վրայ ։ Նոյն կը խօսի այն խաբբին վրայ, զոր երկինքը կը ծանալէ և յաւիտենական նութիւնը կը փառաւորէ ։ Նոյն կը խօսի այն Վարդասիրին վրայ, որ ի վիշտոծնաւ և իմացաւ մարդկութեան վըշտերը ։ Վրիստոնէս-թիւնը կը խօսի մարդկութեան վրայ, որ ճնշուած էր մեղաց ծանրութեան տակ, կը խօսի մարդկային ազգի անկման և վերահաս- տատութեան վրայ, որ ի սիրոյ յղացաւ և սիրով կատարուեցաւ ։ Նոյն կը պատմէ մեզ, թէ Բնչպէս երկինքը հաշտուեցաւ երկրի հետ Վողգովթա- յի վրայ և մարդկութիւնը վերակուցեցաւ իւր նախնին յարաբերութիւնն սկսելու իւր երկնաւոր Հօր հետ ։ Նոյն կը պատմէ մեզ թէ Բնչպէս կեանքը և անմահութիւնը բխեցաւ ծաւալեցաւ Վրիստոսի ապառաժ գերեզմանէն ։ Նոյն կը պատմէ մեզ, թէ Բնչպէս

Պետեկոստէի խորհրդաւոր և մեծ գրքը, Վրոտուծոյ հոգւոյ և մարդոյ հոգւոյ մէջ փրկարար ջրօնառութիւն և տուրեւտուութիւն հաստատեցաւ, թէ Բնչպէս երկնաւոր միութարութիւնը պէտք եղանելով երկրին՝ օրհնեց և միութարեց ։ Թէ Բնչպէս յաւիտենական երանութեան արշալոյսը փայլեցաւ, որ լուսաւորէ մեր թշուառութիւնը, թէ Բնչպէս ժամանակը կապուեցաւ յաւիտենականութե հետ գերեզմանի գուրին վրայ և թէ Բնչպէս աննորհատ շարունակեցաւ յոյր, քաջադիւրութիւնը, ուրախութիւնը և կեանքը, երկրն, քէն յերկիր և երկրէ յերկինս ։ Վհա՛ քրիստոնէս-թեան քարոզած մեծ գործը ։ Վոյն վե՛ս գործն է, որ ամենայն զօրութեամբ կը բախէ մեր սրտի գուռը, կը ձայնէ մեր սրտին մէջ բարձր ձայնով, կը յարուցանէ մեր սրտին մէջ գործունէութեան եռանդուն՝ բաղձանք և մի զինի միւսոյ կը բարձրացընէ մեր որդին ուրախութեան և երախտ գիտութեան ։

Վրդ՝ Բնչ խօսեցանք մենք ընկե- րականութե ճշմարիտ բարոյականի և ամեն բարի օրինաց մասին ։ Վենք ասուցինք, որ խրաբանչիւր բարոյական ուրէնք՝ սրտի ամեն բարի բաղձանքն- րուն համապատասխան լինելու է, որ աղբէ, զօրայնէ և վերածնէ ։ Վոյն փրկարար զօրութիւնը Վեւտարանի մէջ է, և ուր կարող է լինել, եթէ ոչ Վեւտարանի մէջ ։ Վնչ գրութիւն ։ Բնչ կանոնադրութիւն կարէ վերա- ծնելութեան միջոցներ մատակարար- րել հոգւոյն, եթէ ոչ Վեւտարանը ։ Վնչ հզոր ճարտարապետութիւն կա- րէ այնպէս խոր թափանցել մարդկա- յին բարոյական կենաց մէջ, ամեն յա- ռութիւն արմատէն խլել և նոր ար- մատներ վերաբողբոյն, Բնչպէս Վե- ւտարանը ։ Վրոտութե վրայ շատ կը

խօսուի, բայց ի՞նչ գրութիւն կարող է աշխարհիս մէջ այնպիսի հրաշալի օրինակու համագլուգիլ որսի հետ, ինչպէս քրիստոնէական կրօնքը, որ բաւրովին չքննաներ գրութեան: Ի՞նչ ամենաւրասխարտը աւետիքով կարող է այնպէս խորէն շարժուիլ պատի եւ ռանգը և մարդկային ճշմօրիտ դործասիրութիւնը, ինչպէս փրկութեան աւետիքով: Ի՞նչ բարեգործութեամբ կարող է վարժնուլ մարդկային երախտագիտութիւնը, եթէ ոչ այն փրկութեան բարեգործութեամբ, որոյ նմանը մարդկային միտքը երբէք կարող չէ յղանալ: Աւագրութեան խիստ արժանի գործ մը կը նշմարուի այս տեղ: Կը տեսնենք անկերև, որ միայն ուրախութիւնը բաւական չէ մեր թարայա կան նորոգութիւնը լիովին կատարելագործել, այլ հարկէ անշուշտ որ ուրախութեան հետ միացած լինի և երախտագիտութիւնը: Ասկայն երախտագիտութիւնն ինքնին, եթէ փրկութեան նուագադայն պարզեւայ համար է, կարող չէ այն ազդեցութիւնն ունենալ մեր հոգւոյն վրայ, զոր կը պահանջէ մեր վերահորդութեան գործը: Ի՞նչ բարեգործութիւնը, որ փրկութիւն չէ և անպատշաճ ամենա մեծ վտանգէ և ամենաօտակալի թըշուառութեան: Այն բարեգործութիւնը որ տարամբժող չէ մարդկային ամենազարհուրեթի երկիւղին, որ չափ մեծ լինի, դարձեալ կարող չէ այն կատարելալ յեղափոխութիւնը ծնուցանել մեր հոգւոյ մէջ, որ բարոյական նորոգէ և նոր հոգի կազմէ: Բարձրա նախկինութեան հոգին արմատադի իրլուելու և ընդհանուր օրոյ մէջ արկուելու համար, անշուշտ կարեւոր էր մարդուն այս համոզումն ունենալ, որ ինքն կորսուած է: Եւսուածմէ մերժը

ւած է և որոտմայ եղծարկուած: Եւսուած այս համոզման տմեհ բարեգործութիւններ, նաեւ այնպիսիք, որոնք մի նուագով մարդը երջանկութեան հասուցած լինէին և վտանգէ արաւ հոված, դարձեալ կարող չէին մարդու օտարական միտումները փոխել և յօժարութիւնները սրբադարձել: Հարկ էր ուրեմն ամենէն առաջ յայտնել հոգւոյն իւր դատասպարսութիւնը, իւր անկեալ փշալը և ապա աւետել իւր փրկութիւնը: Ի՞նչ վաեմական ձեռնարկութիւն է Բայց պէտք է իմանալ, որ քրիստոնէական փրկագործութեան առաջ, մարդկային հոգին 'ի ներքուստ տանջուելով՝ արդէն մասամբ թոթոված էր իւր անկման խոստովանութիւնը: Եւ արդէն շատ թէ սակաւ պատրաստուած էր իւր թշուառութիւնը յեղափոխելու: Հիթանոսական աշխարհի լոյս փիլիսոփաները արդէն զգացած էին մարդկութեան թըշուառ վիճակը և Պլատոն այնքան յուսահատած էր մարդկային տիտուր զրից վրայ, որ յայտնայէս ասած էր. « Ի՞նչ չեւ երկնէն մէկը չ'իջնէ, անհնար է որ մարդը իւր թշուառութեանէն փրկուի և վերականգնի »: Եւսպէս Եւստոնոյ հոգին բարի դատաւոր է ամեն բանի, ինչ որ կայ մարդոց մէջ: Եւ այս մեղաց համոզումն է մէկ ծղկնի, ուրտն վրայ կը դառնայ գէպի երկինքը բացուող դուռը: Եւս է փրկութեան խոստովանութիւնը, նա է զգացումն այն ընդարձակ, լուսաւոր, յաջորդական և կատարելալ դրութեան, զոր ընծայեցին երկրին հիւսնի որդին եւ քանի մի ձկնորսներ: Ի՞նչ հրաշալի զուգակցութիւն անկման և կանգնըման, մեղաց խոստովանութեան եւ փրկութեան: Հնարին է արդեօք նմանը գտնել մարդկային ազգի բովանդակ մտածութեանց տարեգրու-

Թեան մէջ, Սէ երբէք. փսն զի հիււ
նի որդին էր միանգամայն և որդի Սա
տուծոյ և լիովին կը ճանաչէր մարդոյ
սրտի խորքը. Սյս տեղէն է անհոյ,
երկու խօսք յաջորդաբար կը կրկնուին
մարգկային հոգուն. — Օ, ինքն ապա,
հով կարծող հոգուն կը կրկնուի Թէ
կորստաւած էս, իսկ զինքը կորուսուած
խոստովանողին կը կրկնուի Թէ՛ իբր-
կաւած էս. Սյս երկու խօսքն է աստ-
ուածային գրութիւնը, որով կը յա-
ջորդէ անպատում՝ երկիւղին՝ անպա-
տում ուրախութիւն, անպախճան թըշ-
ուառութեան՝ անվախճան երջանկու-

թիւն, իշտայեալ հոգուն՝ միխթաւ
րութիւն, անգունգի վրայ՝ շինութիւն
Սհա այս է Ստուծոյ ծրարիրը մար-
գու մէջ երախտագիտութիւն տարա-
ւորեալ համար. այս է որ կը հանէ
մարդը այն սահմանափակ գտութիւն,
ուր ինքնասիրութեամբ ծանրոյցած
է, և կը զետեղէ մի ընդհանուր և նե-
րաշ իշխանութեան ներքոյ :

Սալ աշխարհն էր որ առ ինքն
կը քարշէր զմարդ, իսկ այժմ Ստուած
է որ առ ինքն կը ձգէ :

Շարունկութիւնը յաջորդ խոսով

Սրէն կանխապէս ազգարարութիւն ըրած էինք Ստորիացւոց
կայսեր և կայսրուհւոյն կողմէն Սուրբ Սիսուոյս նուէր զրկուած կեն-
դանապիրներուն մասին, այժմ գահութեամբ սրտի կը հրատարակենք
Ստորիական Սէծ. չիւպատոսի նամակը ի գիտութիւն համայն
ազգայնոց :

ԱՄԵՆԱՊԱՏՈՒՄ ՏԵՐ ԽՄ

Նոյն Վեհափառութիւն կայսրն և կայսրուհին,
օգոստափոյ Վեհապետին իմ, համութեամբ բնգա-
նելով զստոման իրեն, զարմանալի գործ արհեստին
և հազուադէպ հնութեամբն իւրով, զոր Ամենա-
պատիւ և Գերամեծար Տէրութիւն ձեր բարեհաճե-
ցաւ նուիրել ի պէտս Երզնանու ջրոյն, որով
կրեւրագոյնն ի դատերս Նոյն Վեհափառութեանց օ-
րորդն Արի Դքսուհի Մարի Վալէրի ընկողաւ բզ-
կինքն ժրտութեան, հրամայեցին ինձ յանձնել Ձեզ
զերթոյն կենդանագլխան Ն. Վեհափառութեանց
իբր ի վկայութիւն բարեւէր հաճութեան զոր ունի
առ Ձեզ, առ Գերապատիւ ու խաղ միաբանական
և առ ժողովուրդը :

Ամենապատիւ Տէր, քան զամենայն որ և է
գործ յանձնարարական՝ քաջցողոյն գառա ինձ մա-
տուցանել Ամեն. և Գերամեծար Տէրութեան ձե-
րում զկենդանագիր Գլխաւորի և Ներկայացուցի մե-
ծի կայսերական Տոմարն, որ ընդ գարս յաղով եկաց
ի պաշտպանութիւն և ի հաստատութիւն սրբազան
Երկրի, յորում ծնաւ, քարոզեաց, և կրեաց ըզ-
լաբարան փրկին երկնաւոր, և ընկալաւ (Երկիրն
սուրբ) զպառաւանդագոյն արհմեն Գրիստոսական,
Սոյն այս կենդանագիր, նմանապէս և Օգոստափոյ
կայսերական, յաւշ ի կուրծս արացն Ձեզ միշտ
եմէն ազնւէ Զպոյն, յորմ ոչ ասկաւ անձինք բնածիր

MONSIEUR

Leurs Majestés l'Empereur et l'Impératrice, mes
Augustes Souverains, ayant agréé l'offre de l'ai-
guière aussi admirable comme objet d'art, que
précieuse par son antiquité, que Votre Seigneu-
rie Illustrissime et Révérendissime a bien voulu
mettre à disposition, pour contenir l'eau du Jour-
dain, avec laquelle la plus jeune des filles de LL.
Majestés, Mme l'Archiduchesse Marie Valérie a
été baptisée, m'ont chargé de Lui remettre les
deux portraits de L. L. Majestés, comme témoignage
de Leur gracieuse bienveillance envers Vous, Vos
vénérables confrères, et votre peuple.

Aucune commission, Monseigneur, ne pouvait
m'être plus agréable, que celle de remettre à
Votre Seigneurie Ill^{me} et Rév^{me}, le portrait du
Chef et Représentant de la grande Maison Impé-
riale, qui pendant des siècles, a défendu, protégé
soutenu cette Terre sacrée par la naissance, pré-
dication, et passion du Divin Rédempteur, inon-
dée du plus noble sang de la Chrétienté; d'un
portrait, qui, ainsi que celui de l'Auguste Impé-
ratrice, Vous rappellera toujours que la nation Ar-
ménienne, dont tant de membres ont su par leurs
qualités et services, acquérir une place remar-
quable dans les annales de la Monarchie Autri-

ազանդօք և ծառայութեամբք իւրեանց արժանի եղին ունել 'ի տարեգրութիւնա Աւստրիական պէտ-տութեան տեղի նշանաւոր : Վսիլին 'ի շնորհս հօր յի եկապեթին ռուսիական թագիւ պատկերը, որ 'ի ձեռին կրէ զգաւապանն :

Այս, ուրտիս եմ լի և պատուուն յնծութեամբ, մինչեւ ոչ եւս փափայել զտանել քան զսոյն զայս լուսագոյն պատեհութիւն առ 'իսայտ առնել Ձեզ, Ամենապատիւ Տէր, զշնորհապարտութիւն իմ ընդ մեծագոյն մարդասիրութիւն Ձեր, զոր ջնջանէք ինձ միշտ հանգերն միաբանական ուխտիւք :

Հաճողիք, Ամենապատիւ Տէր, ընդ հաւատա-տիս խորին մեծարանայ իմոյ, որով եմ միշտ Ձերումդ Ամեն և Գեր. Տէրութեան շնորհապարտ և անձ-նանուէր :

Պերնարտ Կոստա. Կոմ Գաղղիայի
Չերվա. տնտէկագահ Ե. Կ. Վ. Թ. Առաք.
Պատգամաւոր, խորհրդական և մտերիմ
ներկայացուցիչ Նոյին 'ի Պաղեստին. Առ-
պետ որդին Եփրանուս Աստիկանայ
կարգին Երուսաղէմի :

Ամենապատիւ և գերազանց
Տէրութեան. Յ. Եսայի Պատրի-
արք Հայոց սուրբ Երուսաղէմի
և այլն և այլն :

Յերուսաղէմ 'ի 1 Օգոստոսի 1868.

chienne, jouit de la grace du puissant Souverain, orné de la couronne Apostolique, qui y tient le sceptre.

Oui, je m'en réjouis et d'autant plus, que je ne saurais désirer, ni trouver une meilleure occasion, de Vous témoigner, Monseigneur, ma reconnaissance, de la bienveillance marquée, dont j'ai toujours été l'objet de Votre part et de la part de vos confrères.

Agrez, Monseigneur, l'assurance de la respec-
teuse considération avec laquelle je suis,
De Votre Seigneurie Ill^{me} Rev^{me}
Le trèsobligé et dévoué

Bernard Gustave Conte de Caboga Cerva,
Chambellan de S. M. I. R. Ap. son Délé-
gué Conseiller et Représentant int^{re} en
Palestine, Chevalier de l'Ordre de Saint
Jean de l'Hopital de Jérusalem.

A Sa Seigneurie
Ill^{me} et Rev^{me} Monseigneur
Isaïas Patriarche Arménien
de Jérusalem etc: etc:

Jérusalem 1re. Août 1868.

ԱՅԳԵՍԵՒՆ ԿԲԹՈՒԹԻՒՆ

ՀԲԱՊԱՐԱՅԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹԻՒՆՔ
ԵՂՈՒԱՐԴԻ ԼԱՐԱՒԼԵՒ

Ս'եր' ուսումնասէր համադրին Պ. Ս. Սիւնասարեանց, այն լերնագրով գրքոյի մի նուէր ղրկելով 'Թուոյս Ս. Պատրիարքին, խնդրած է մանրա մասն տեղեկութիւն տալ և Սիւնի մէջ հրատարակել իւր մի Յայտարարու-թիւնը, որ իբրեւ յաւելումն ապա-գրուած է գրքուկի վերջը :

Թէ և յիշեալ գրքովը շատ ուշ հասած է Ս. Պատրիարքին, մասաց մամլե Պոլսոյ մէջ մնալով, եւ յիշեալ Յայտարարութիւնը արդէն քանի մի ազ-գային պարբերականաց մէջ հրատա-րակուած է բաւական ժամանակէն 'ի վեր. բայց իմանալով որ մեր ուսում

նասէր Համազգին տակաւին իւր ազ-գարարութեան համաձայն կարեւոր տեղեկութիւններ չըստանալով յետա-ձգած է իւր ազգաշահ ձեռնարկու-թիւնը մի հայերէն ընդհանուր գրա-յոյակ տպելու մասին, արժան կը հա-մարինք կատարել իւր առաջարկու-թիւնը :

Ղրքովը, որոյ թարգմանիչն է Պ. Ս. Տէր — Ղրիգորեանց և օժանդակ տպագրիչն Նոյն ինքն Պ. Ս. Սիւնասա-րեանց, կը պարունակէ իւր մէջ երեք ընթերցանութիւնք Ինչպիսիւսութեան, Ինչպիսի կիսութեան և Ինչպիսի գրապաննե-րուն վրայ, յետոյ Յատկաւոր և ապա մի Ղրադոյցալ Ուսմերէն լեզուաւ : Ինթերցանութիւնը, թէ ընտիր թարգ-մանութեան և թէ ներքին իմաստից պարունակու-թեան կողմէն, խիստ գե-

ղեցիկ են, չտհառէս և լսող ամենայնի
ընթերցատիրերու արժանի: Ահա քանի
մի հատուածներ, զորս քաղելով գրե-
քուհի զանազան երեսներէն կը գնենք
այս անգ, ընթերցողաց փոքրիկ ծաշակ
մի տալու համար:

«Արկադաքորու թիւերն է արհեստ
երկրից այնքան բան քաղելու, որքան
հողը կորող է առաջ բերել. նմանա-
պէս և կրթութեան նպատակն է քա-
ղել մարդից այնքան բան, որքան որ
նա կարող է տալ. այլապէս անէր,
գորգայինէ նորա բոլոր գործարանքը
և ընդունակութիւնքը. բայց որով
հետեւ մարդու բոլոր երջանկութիւնը
յառաջանում է գործարանների և ըն-
դունակութեանց լիազէս զարգանա-
լուց, և ևստի այն գիտութիւնը, որ
նպատաււորում է այդ զարգացման,
որ սովորացնում է մարդուն օգուտ
քաղել իւր ընդունակութիւններից,
է մի և նոյն ժամանակ գիտութիւն
կենցաղավարութեան ո. էրէս 10:

«Այս և ինչպէս կարող ենք գրու-
նել ճշմարիտ բարեկամներու Վրեանց
մէջ. նոցա մէջ կը գտնենք չարչարուող
և իրանց չարչարանքը պատմող մար-
դիկ. կը գտնենք այնպիսի բարեկամներ,
որոնք թէ և մի դար մեզանից առաջ
են ապրել, բայց միտմարում են չար
չարունդներին, համարգայ են լինում
նոցա, խառնելով իրանց արտասուները
նոցա արտասուներէ հետ: Այդպիսի
գրեանց մէջ առաջին անգը բռնելու
է Աւետարանը, որ չարչարունդներու
միտմարութեան համար է գրուած:
Այն ձեռք մայրը կամ կինը հիւանդա-
նայ, միթէ այնպիսի չնչին սւ անտեղի
խօսքով պիտի միտմարէք նոցա: Այս
կարգացէք նոցա առաջ Աւետարանը,
այն ժամանակ կը տեսնէք, թէ դա
ինչ գիրք է, որպիսի թանկագին աղ-
բիւր է միտմարութեան. Վրիտտոր,

տուտ թէ, նստում է հիւանդի մօտ
նորան միտմարելու համար ո. էրէս 25:

«Առաջին աղգային ժողովն անդա-
մների գրօշակը է և իմը — աղապար-
կիւն, հաւասարութիւն, եղբայրութիւն:

«Այստու թիւն, բայց ոչ արիւնա-
չաղայն ձեռքերով, մեր հասկացողու-
թեամբ ազատութիւնը մարդուս ի-
րաւանքների և նորա պարտականու-
թեանց լիակատար, ձիշդ և խոհիմ
գործադրութիւնն է:

«Հաւասարութիւն, բայց ոչ այն
նախանձոտ հաւասարութիւնը, որ
պատրաստ է ամենայն բոլոր սարիւ-
նայ, այլ այնպիսի հաւասարութիւն,
որ բոլոր մարդկանց բարձրացնում է,
տալով նոցա մտքերին մի ուղղութիւն,
հարկագրելով նոցա խօսիլ մի և նոյն
լեզուով, և տալով նոցա մի սիրտ և մի
հագի:

Այդպիսիութիւն, բայց ոչ թիւ ողոր-
մածութիւն, որ անցողաբար աշխա-
տում է թէթեւացնել անընտելե-
ցուր, այլ այնպիսի եղբայրութիւն,
որ անգ հարուստը և աղքատը, զօրա-
ւորը և անզօրը, ծերը և պատանին
ձեռք ձեռքի տուած, մէկ մէկու օգ-
նելով, յառաջ են գնում մի լուազայն
ապագայի հասնելու համար. եղբայ-
րութիւն, որ երկու թշուառն էլ
յաղթում է — Տգիտութեանը և Այն-
պարտութեանը:

Աւենալով այդ գրօշակը — աղա-
տութիւնը, հաւասարութիւնը և եղ-
բայրութիւնը, մենք բացարձակապէս
կը պահպանենք մեր նախնի փառքը և
ջըլտւած մեծութեամբ բոլոր աշխար-
հին կը զարմացնենք ո. էրէս 30—31:

«Գաւառարակութիւնը ոչ այլ ինչ
է, և թէ ոչ նախապատրաստութիւն
կեանքի համար, որով սկսվում է մը-
տաւորական զարգացումը. բայց այդ
բաւական չէ. ցանկալի է, որ դպրոցից

գուրս գալուց յետոյ ամեն օրից մի նոր դատ ստանար նա : կարճ ասենք՝ անգագար նա ուսանէր, որպէս զի արժանաւոր մարդ, ճշմարիտ բրիտանոսեայ, լաւ արհեստաւոր և բարեկիրթ քաղաքացի լինէր » : Երեւ 37 :

« Լ՛մեն մարդ պահանջուած է մի առող արեգակի տակ : բայց որպէս զի ամեն մարդ կարողանար նուաճել իրա համար այդ տեղը : սխտոյ է դորա հա մար տալ նորան կարողութեան միջոց : Լ՛յս առաջին պիտոճաւը ակներե ցոյց է տալիս, որ ազգի իւրաքանչիւր անդամը պարտաւոր է կրթութիւն ըստանալ : Բայց կրթութիւնը հարկաւոր է հասարակաց բարոյականութեան մակերեւոյթը բարձրացնելու համար : Բան չիմացող մարդը կուր զկուրայն ստորուկ է դառնում իւր կիբքերին : Լ՛յս գիտեմ որ չլիթութեամբ մարդն էլ կարող է ազնուամիտ լինիլ : բայց նա հաւասար պայմանների մէջ աւելի ընդունակ է ենթարկուելու կիրքերու ազդեցութեան, քան թէ այն մարդը, որ կրթութեամբ է և դոցա ընդդիմանալու զօրութիւն ունի : Լ՛յթ է գինեւան մէջ այն ըտպէին, երբ որ յաճատորդին (եկողին) բաժակով օղի են բերում, մի աներեւոյթ ձեռք՝ գրոշմէր այդ բաժակի վրայ թոյն բառը, ո՞վ սրդեօք կը համարձակուէր խմել այդ թոյնը : Լ՛յրթութեամբ մարդը գիտէ, որ օղին թոյն է, բայց անկիրթը չըզիտէ, սւտի և խմում է Տգէտը ամեն բանի հաւատում է և ամենայն կուտակցութիւն կարող է նորան իւր ազդեցութեանը ենթարկել : Սիայն կրթութեամբ մարդն է ճշմարիտ քաղաքացին, երբ որ նա իւր քուէն ձգում է առփի մէջ իբրեւ քաղաքացի, նա գիտակցաբար է անում իւր քուէարկութիւնը : Լ՛ն իրթ մարդիկ այդ զիպաւածում ուղիւ բան չեն պատկերացնում, բայց

եթէ մի հօտ ոչխարի, որ գնում է այն կողմը, ուր որ տանում են նորան ուրիշները և որին վերջ ի վերջոյ միշտ խզում են » : Երեւ 42—23 :

« Լ՛մեն մարդ գիտէ, որ գիրքը թուղթի ծալեւած թերթեր է, որանց վերայ տպուած են տառեր, բայց թէ ի՞նչ է գրքի էութիւնը, դա ոչ ամենեւցուն յայտնի է : Գիրքը մեզ հետ խօսող մի ձայն է, մի կենդանի սիրտ է : մի մարդու հոգի է : հեռաւոր տարաւորութեամբ և ժամանակներով բաժանուած մեզանից : Լ՛յթ է գրատուններում ժողոված գրքերու վերայ հոգեկան աչքով նայինք, ամբողջ աշխարհի և բոլոր դարերի երեւելի հանձարաւոր մարդիկը կը ներկայանան մեր առաջ : Լ՛շխարհիս մէջ ոչ մի բան յաւիտենական չէ : մարդիկը մեռածում են, յիշատակարանները ոչնչանում, միայն մարդկային միտքը անմահական է :

Գրեանքը, որոնք ներկայ են կուտակցանում մեր առաջ բոլոր դարերի մտածողական զօրութիւնը, որով եւ մեր մտածելու զօրութիւնը աւելի են ստտակայնում, մի այնպիսի հարստութիւն է, որի հետ չեն կարող համեմատուիլ աշխարհիս բոլոր հազուադիւտ բաները » : Երեւ 46—47 :

Բովանդակ գրքայիւր համարեա թէ ծայր է իծայր այն ոգւով կը խօսի հասարակաց կրթութեան, ընթերցանութեան և ժողովրդային գրատուններու կարեւորութեան վրայ, և այս հոգւով վառուած մեր ուսումնասէր համագրքին Պ. Սիանսարեանց կ'առաջարկէ հետեւեալ ազդարարութիւն ի գիտութիւն ազգայնոց, և կը խնդրէ օժանդակել իւր գեղեցիկ ձեռնարկին գրաւցուցանիւր և դպրոցական վեճակաւ գրութիւններ ղեկելով իրեն : Սեր կողմէն այսչափ միայն կը ծանուցանենք մեր համագրքի ուսումնասիրին, որ Լ՛

Թուոյն գրացուցակը խիստ ընդարձակ է և կը պատրաստուի առանձինն տպագրուելու, որոյ աւարտումէն զինի կը խոտանանք օրինակ մի անյապաղ իրեն կրկել։ Իսկ իւր ձեռնարկութեան համար ՚ի բոլոր որոնէ յաջողութիւն մտղութեամբ կը հրատարակենք այժմ իւր շահաւէտ առաջարկութիւնը։

«Լ՝ աջարկելով հայ ընթերցողներուն հարկաւորութիւնը հասկալ ջողներուն տղնուամիտ Կաղզիացի Լաբուլէի հրապարակախօսութիւնը մենք միաներս բերինք, որ շատ աւելի, ուր որ բնակութեան մերակնայք դժուարութիւն է պատահում ընտրողութիւն անելու, թէ նրախի գրեանք պէտք է պարունակէ իւր մէջ որ և իցէ կանոնաւոր գրագարան, թէ քնն կ'արժէ այս կամ այն գիրքը վերջապէս սրտեղից կարելի է բերել տալ և այլն։ Լ՝ յգ բանը ունենալով մեր տէրի առաջ, մենք առաջարկում ենք այս տեղ, իբրեւ յաւելում, յետագայ ցուցակը ուստի լեզուով տպած գրեանց, այդ ցուցակի մէջ յիշուած են եւրոպական երեւելի ուսումնականների գրեթէ բոլոր որքան և իցէ նշանաւոր շարագրութեանց վերնագիրները, նաեւ բուն իսկ ուսանելն գրութեան շարագրութեանց վերնագիրները։ Լաւ կը լինէր, եթէ հրատարակվէր մի այդպիսի ցուցակ գաղղիներէն տպուած գրեանց. քաղցր գանուող հայ երիտասարդներուն համար դիւրին բան է այդպիսի աշխատութիւնը. Լաբուլէի, Դիւլի Լիմնի և Պէլլետանի նման գիտնական և պատուական մարգիք մեծաւ ուրախութեամբ և պատրաստականութեամբ նպատաւար կը լինին այդ աշխատութիւնը գլուխ հանել կամեցողին։ Լ՝ ինչու ամիս ժամանակը շատ և շատ բաւական է լաւ ընդարձակ գրացուցակ

յօրինելու ընտրելով գաղղիներէն տպած ցուցակներից։ Տարակալս չք կայ, որ մեր տպագրութեան մէջ օտար լեզուի ցուցակից առաջ պէտք է առաջարկէինք հայերէն գրեանց ցուցակը, բայց ՚ի մտի ունենալով մինչեւ գալ տարուայ վերջը տպել մի ընդարձակ ցուցակ բոլոր հայ գրեանց, մենք այս անգամիս աւելորդ համարեցինք տպել դորա համառօտը։ «Իսլամական օրագրի 1866 թուականի, հատ. 24, եր. 94, «Երաւոյն Երաւաւանի» թիւ 1866, Փետրվարի 19, N 773, «Երաւոյն Երաւաւանի 1866 թուականի, 5 Փետրվարի, և Տիրիսու «Երաւոյն» 1866 թուականի համարների մէկի մէջ տպած էին մեր յետագայ խնդիրը և առաջարկութիւնը առ բոլոր ազգս։

«Լ՝ մենախոնարհ խնդիր բոլոր Հայ ազգի վիճակաւոր առաջնորդներին, հապետոր և աշխարհական զանազան ազգային ժողովներին և ընկերութիւններին, գրատանց կառավարիչներին և տէրերին, գրավաճառներին, տը պաղրատան տէրերին և կառավարիչներին, օրագիրների, ամսագիրների (հանգէսների) տէրերին և տնօրէններին, մանաւանդ ամենայն ուսումնական և ուսումնասէր հայերին։

«Լ՝ այս միտք ունիմ եւ աշխատում եմ տպել (եթէ Լ՝ ստուած յաջողի), մէկ ընդհանուր Հայերէն ցուցակ, հայերէն լեզուաւ տպած բոլոր գրաւոր աշխատութեանց։ Լ՝ յայտի գուցակը պէտք է իւրեան մէջ պարունակէ Ա. Երաւոյն ուր և ինչ ժամանակ և իցէ տը պած, հին թէ նոր, հայ մատենաների, օրագիրների, լրագիրների, ամսագիրների, օրացոյցների գրացուցակներ, բրօշուրների, տպած անտրակներ, վայելողութեան օրինակների և երաժշտական խաղերի վերագիրները։

(մակագիրները) , ինչպէս որ ներքեւ
առաջ գրած է օրինակի համար : Բ .
Հայերէն մակագիրներով տպած պատ-
կերների ստորագրութիւնը զոր օրինակ
վարդանայ , Տիգրանայ , Հայկայ և
այլն և այլն , նոցա խորհուրդը , մե-
ծութիւնը , հեղինակի և փորագրողի
անունը , երբ և ուր տեղ է տպած ,
ի՞նչ տրժէ , ուր տեղից կարելի է գը-
նել : Գ . Համառօտ պատմութիւնը ,
տեղեկութիւնները և հասցէները
(վերջներ հայերէն և դաղղիներէն լե-
զուաւ) , բոլոր անցեալ և այժմեան
հայ խմբագրութեանց (հանդիսից ,
ամսագրից) և օրագրից և տպագրա-
տանց , վերջներ թէ Հայոց և թէ ա-
ռարագից : Խ . որ կայ կամ եղել է
ապագրութիւն հայերէն լեզուաւ :
Դ . Գրաւոր և ձեռագիր աղբիւրնե-
րը , որ տեղից որ կարելի լինի քայել
վերոյիշեալ Ա . Բ . և Գ . մէջ նշանա-
կուած տեղեկութեանց համար ծա-
նօթութիւնք : Ե . Հասցէք բոլոր
գրախճառներին , կամ որոնց գրա-
տանը վաճառվում են հայոց գրեանք :
Զ . Համառօտ ծանօթութիւնք եւ
հասցէք բոլոր հայոց տղայոց և աղ-
ջկանց ուսումնարանների , թէ մեծե-
րի և թէ փոքրների :

« Լյոպսի ծանօթութեանց մէջը
բաւական է , որ պարունակուած լի-
նէր ամենայն վարժարանի և ուսում
նարանի մասին , որքան դասաւորու-
ն և աշակերտ կայ , ինչ առարկաներ կամ
գիտութիւններ են ուսանում աշա-
կերտները , ինչ գիրքերով կամ տե-
րակներով (գրքի մակնունքը կամ տե-
րակի շարագրողի անունը) , ուր տեղ
է վարժարանը , այսինքն գիւղի կամ
քաղաքի , գաւառի , նահանգի , փո-
ղոցի և տանտիրոջ անունները , որ
թագաւորութեան մէջն է և որ գրե-
լուաւ քաղաքներից (գիւղի և գիւ-

ղաքապետների ուսումնարանները) որ-
քան Ուսաց վերտ է կամ Գրանդի
լից :

« Յուշակը կը տպուի հաշուագրի
(դաւթարի) ձեւով : օրինակի համար
այսպէս .

« ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ , ԿԱՄ ՊԱՏՄՈՒ
ԹԻՒՆ : ԿԱՄ ԹԱՏՐՈՆ ԿԱՄ ՄԱԹԵՄԱԹԻ
ԿԱՅ . »

« Ղրագ հոգւոյ . « Ես լոյս եկայ
աշխարհ , որ ամեն , ով որ ինձի հա-
ւատայ , խաւարի մէջ չմնայ : Երբ
հաննէս յի . 46 : Լրկորդ տպագ-
րութիւն Կ . Պօլիս . Ի Տպարանի Ա .
Չորչի . 1856 . 24 ածալ , երես 86 . »

Հուշանիկ դուստր մեծին վար-
դանայ Հայոց սպարապետի : Ողբեր-
գութիւն ազգային պատմութեանց :
բաժանած երեք հանդիսի վրայ . գործ
Յակովայ Կարինեանց . 1860 . թիֆ-
լիզ . Ի Հայ տպարանի Կարբէի Սե-
քումեանց և Համարածուայ Ինֆիա-
ձեանց . 8 ածալ (Տ . 8 երես 73) :

Թմաւաւորութիւն յերկուս գիրս
բաժանեալ Ի հայր Սեքիաս վարդա-
պետէ Էլամալեան , Ի հայրապետու-
թեան Տ . Ղուկասու Հայոց Կոթաղի
կոտի , յամի Տեառն 1781 Ի մարտի 8
և Ի թուականութեան Հայոց ԲԱՄ .
Ի Վենետիկ , Ի տպարանի Վեմե-
րեայ թէոդոսեանց , 8 ածալ , երես
521 . »

Հուշակը կը տպուի մօտ 1500 օ-
րինակ . որ մի կամ երկու օրինակ ձրի
ուղարկուի քոլոր հայ վիճակաւոր ա-
ռաջնորդներին , վանքերին , ուսում
նարաններին , ժողովներին հոգեւոր և
աշխարհական , շանազան ազգային և
ուսումնական ընկերութեանց , խրմ-
բագրութեանց և գրախճառներին :
Տպագրութեան ձեւը կը լինի ինչպէս
որ Ի վերոյ նշանակեալ է , և այնպիսի

Թղթի վերայ, որ ժամանակով կամե-
ցողը կարողանայ մեղանով աւելցնել
պահտը կամ ուղղել սխալը : 1, 2, 3,
4, և 5 էջերը կը լինին այն նոյառա-
կաւ, որ գրավաճառները կամ գրաւ-
տուն՝ ունեցողները և այլն, կարողա-
նան իւրեանց համար գործածել և
1, 2, 3, և 4 էջերի մէջ իւրեանց
մօտ եղած գրեանց անունները կամ
ծանօթութիւնները նշանակել : Օգնի
ամենայն բաժանմանց : զոր օրինակ
Լստուածաբանութեան, գրամագի-
տութեան, բնագիտութեան և այլն
և այլն, կը լինի թողած Ձգ մինչեւ 8
ուղիտակ անտիպ թերթ, որ մէջը
մեծանունն նորատիպ կամ որչափ
գրեանց վերնագիրները :

« Իրովհետեւ չկայ ոչ մի տեղ մէկ
աղգային գրատուն, ուր որ հաւաք-
ուած լինէր բոլոր հայերէն լեզուա-
ւոյցած գրեանքը և այլն և այլն, վասն
որոյ ես պարտաւոր եմ գլխէ լինդրա-
նօք այն պատուելի անձանց, միաբա-
նութեանց և ընկերութեանց, որոնց
անունները յիշել եմ նամակիս ճովու-
տագրութիւնը :

« Լեզուները հաւաքելիս լաւ կը
լինէր հետեւել, փոքր ի շատեւ մէկ
կարգի, զոր օրինակ բաւական կը լի-
նէր աղբիւրները բաժանուէին յշկարգ,
աստուածաբանութիւն, պատմութիւն,
աշխարհագրութիւն, բնագիտութիւն,
մեթէմատիկայ, գոտոգիտութիւն,
լեզուագիտութիւն, երգեր, թատրո-
նական շարադրութիւնք բժշկականու-
թիւն, փիլիսոփայութիւն, ճանապարհ-
հորդութիւն և խառն գրեանք : Իայց
եթէ որ և իցէ գծուարութիւն պո-
տահի կարգաւ գրելու աղբիւրները,
ինդրեմ խառն գրել, ես ինքս կարգի
կը գնեմ, միմիայն գրածը մեղանով և
պարզ լինի :

« Ինչպէս որ յայտնի է, հայ տպագ-

րութիւնքը հաստատուեցան 1565 Վէ-
նետիկ, յետոյ նոյն տեղ Հարց Սինի
թարեանց 1715, 1567 կ. Պոլսոյ, 1584
Հռոմ, 1616 Էմբերգ, 1624 Սիւրն,
1633 Փարիզ, 1640 Սուրբ, 1660 Լե-
մոստերտամ (Լեմոստերտամ), 1673
Սարսէլ, 1680 Էդիպցի, 1690 Պա-
գուա, 1718 Կալկաթա և Սադրաս,
1770 Իջմիածին, 1780 Պետերբուրգ,
1799 Եւր Նախշեւան, 1793 Լեմոս-
տան, յետոյ Թիֆլիզ, Շուշի և այլն
և այլն : Կը ցանկայի, որ բոլոր հայ տը-
պագրատանց պատմութեան հետ կա-
րողանայից յայտ տալ նոյա մէջ տպած
գրեանց վերնագիրները և թէ ուր կը
գտանուին և քանի օրինակ այն գրեան-
ցից : որոնք տպած են մինչեւ 1830
թիւը, և մանաւանդ որոնք հազուա-
գիտ են :

« Երանապէս հայ հանգիսից պատ-
մութեան հետ շատ կը ցանկայի յայց
տալ այն նշանաւոր հատուածները կամ
շարագրութիւնները, որոնք աղգային
գրականութեան մէջ ունին խորհուրդ,
առանձին տպուած չեն, գտանվում են
այս կամ այն հանդիսի մէջ : Օր օրի-
նակ « Կրուսնի ամսօրեայ հանդիսի
մէջ, 1863 ամի, տպուած են Կարա-
պետ վարդապետ Հանսպարեանցի
աղգիւրներն գրած « Օրագիր Հայոց
պատմութիւնի թարգմանութիւնը,
ժամանակագրութիւնը Պետրոս Դի,
Սարգիս Գլխանեցի, Յովսէփ Կաթու-
ղիկոս Լեզուութեանցի յիշատակարանը
Երի-բէգի Գլխի և այլն և այլն :

« Էննա և Վենետիկ տպած մա-
տենից ցուցակները ունիմ և չունե-
ցած ծանօթութիւնքս նոյա մասին
յոյս ունիմ ստանալ Հարց Սինիթա-
րեանց երկու միաբանութիւններից,
վասն որոյ կամեցողներուն օգնել ինձ
կը ծանուցանեմ, որ Վենետիկ և Վե-
նետիկ գրեանց ցուցակը չուղարկեն :

բայցի գործերն իր խնդրեմ բարձր հայ գրեանց, հանգիսից և այլն ցուցանելը և ծանոթութիւնները, ինչպէս որ վերելք գրել եմ:

«**Հէնէրի** Bibliotheca orientalis, Վէնայի և Վենետիկայ Հարց Սխիթարեանց, Սխիթարեանցի և Վալարեանց ուսումնարանի ցուցանելը ունիմ, նմանապէս գրած աղբիւրներ, որոնք հաւաքել եմ 1865 թուականին ծանոթ պարհապետութեան Վերին, Վէնայի, Վենետիկ, Հռոմ, Փրիւս, Տիբուս, Սուսիւս և այլն, բայց գոցած մէջ պարուհաւաքած աղբիւրները բաւական չեն իմ պրոգրամմայիս համար:

«**Դա աւերող** եմ համարում տալի, թէ որքան հարկաւոր է մեզ աւանայն կողմանէ մի այսպիսի տպած ցուցակ, վասն որոյ յուսով եմ, որ ամենայն խելացի հայ, որի սրտումը ուսման կայծը հանդած չէ և որի խելքը կտրող է զանազանէլ տեղ ջախտակից, կ'օգնէ ինձ այս գործի մասին, բոտ չարիւ կտրողութեան:

«**Հուսով**, որ խնդիրքիս կատարողներ կը գտնուին, նշանակուեմ հասցէս: Սխիթարեանցի Սխիթարեանց, Սուսիւս, քաղաք Պետերբուրգ, Սխիթարեանց հրապարակումը, Սխիթարեանց տար. N 2-3, բնակարան N 5:

Michel Miansaroff St. Pétersbourg, place Michel, maison N 2-3 de Gerbinne, log N 5:

Թէեւ մի քանի տեղերից ուսումնարանական պատրաստականութեամբ ստացանք պատասխան, բայց մեր յարաւելի մեծ էր: Վենետիկից Սխիթարեանց միաբանութեան վարդապետ Հ. Վեռնից Վիլյանեան երեւելի և քաջահմուտ ուսումնականը, Հալպէն Պ. Քաղաքի մասնակցը, Օսթրալիական օկուգեան ուսումնարանի թուաբանութեան վարդապետ Սխիթարեանց Քալաբրեանցը, և Վալարեանց Ղեմարանի:

վարդապետ և պատուական հեղինակ Սխիթարեանց Հալպէնցի թուա կարողութեան օգնելին մեզ, բայց նոցա ուղարկած աղբիւրները բաւական չը համարելով, կրիին տպելից մեր խնդիրքը մեր այժմեան հասցէով: Ինչ որ հաւաքել, ուսացել ենք և ինչ որ կըլտանանք այսուհետեւ, նոյնը առաջարկելու ենք մեր հասարակութեան, չեւ նորհակալութեամբ յիշելով անունները այն պատուարժան անձանց, որոնք ձեռնառու կը լինին մեզ մեր ձեռնարկութեան վախճան տալու:

Ի՛նչ մի քանի խօսք:

«**Դե** ինչ չունիք մի կանոնադր և ընդարձակ բառարան գաղղիերէնից հայերէն, որի մէջ պարուհաւաքած լինէին բարձր գիտութեանց զանազան ձիւղերը և առհասարակ ուսումնական բառեր եւս: Դապիսի բառարան չեւ ներու ժամանակ պէտք է օրինակ առնուլ Գաղղիացոց բառարանը խտրելի և գաղղիերէնից անգղիերէն և գաղղիերէնից ուսուցիչն ամենանոր և ընդարձակագոյն բառարանները:

Ի՛նչ տպուէր մի այսպիսի բառարան 12-16 ֆրանք գին, վեց հազար օրինակը գիւրու կը տարածուէր մեր ազգի մէջ երեք կոմ չորս տարուայ միջոցում: Գերմաներէնից էլ հայերէնը շատ հարկաւոր է մեզ և այլ գործը լաւապէս կարող էր կատարել Վէնայից Սխիթարեանց Սխիթարեանց Սխիթարեանց և առաւելապէս կարեւոր են բառարաններ եւրոպական լեզուներից հայերէն, պատշաճ, մենք նոցանից պէտք է սովորենք նոցա լեզուներից պէտք է թարգմանենք, և ոչ թէ նոքա սովորեն մեզանից:

«**Դե** Վէնայի Հարց Սխիթարեանց և ուրիշ որ և իցէ անձինք մեծ օգուտ կը բերէին, եթէ թարգմանէին գեր-

մաներէնից Իստէրլէնի առողջապահութիւնը, Իրէմի և Իրէնդէլի առանց և Թռչող ստորագրութիւնը եւ կենսագրութիւնը պատկերներով միասին, Իօթի անատոմիական տախտակները ստորագրութեամբ միասին, Գանօի, յամէնի և Վիլնէրի ֆիզիկան, Հարգվիգի գրուածքը, Լէնկէի առողջապահութիւնը, Իլիխի շարագրութիւնը, Իլիխի ֆիզիօլոգիան, նմանապէս Սթէշտինը, Ռօսմէյէրինը, Սթօրինը, Սլէյնը, Վօլտինը և այլն։ Իայց ամենից առաջ նախամեծարաբար հարկաւոր է թարգմանել Իստէրլէնի առողջապահութիւնը, մօրմնամարդութեան (ժիմնաստիկ) ընդարձակ սկզբունք եւ մանաւանդ ընդարձակ բառարաններ գաղղիներէնից հայերէն և գերմաներէնից հայերէն։

Գ. Որովհետեւ ուսուսերէն լեզուով տպած գրքերից օգուտ քաղել կարող են միմիայն ուստիաբնակ Հայերը, ուրոնք գիտեն ուստաց լեզուն, ուստի ցանկալի էր, որ (Սէլիտէ) ուսուցիչ օրագրի, Իրէմի, Իրէնդէլի, Ռօսմէյէրի, Գանօի, յամէնի և Վիլնէրի, Իլիխի, Իլիխի, Սլէյի, Սթօրի, Մարչի, Լէյպէի, Հօննգէրի, Ռէվէլի և սոցա նման ուսուսերէն թարգմանած շարագրութիւնը լինէին Ռօսմաստանի մէջ եղած ազգային ուսում նարանների գրատանց մէջ ամենից քաշի մի օրինակ, գոնէ երկու երկու։

Իայց մեզ առաւել հարկաւոր է բարեկարգել մեր ազգային ուսումնաբանների կառավարութիւնը այն հիմքերի և հաստարանների վերայ, որ կառուցել է մեր ժամանակի դաստիարակութեան գիտութիւնը, և կազմել վարժապետական դպրոցներ. բարեկարգելով մի և նոյն ժամանակ հասարակ դպրոցները, բայց այնպէս, որ

պէս կարգադրած և բարեկարգած են Գերմանիայի, Հելլենիայի, Իտալիայի, Գաննմարկայի, Մեկլիայի և Յոլանդայի դպրոցները։ Եւս անհրաժեշտ հարկաւորութիւնը դարման առող եւ վարժապետական դպրոցներ կանոնաւոր կերպով հիմնող կաթողիկոսը սրբոյն Սիսրոպի հետ կը յիշուի ազգային երախտագէտ յիշողութեան և ազգային պատմութեան մէջ։ Յոյս ունիմք մեր Գէորգ Կաթողիկոսը կաշխատէ կատարել այդ ազգի ամենագլխաւոր և անհրաժեշտ հարկաւորութիւնը։ Ըզգի մէջ նա կարող է գտանել միջոց եւ գործիքներ, եթէ միմիայն ձեռնամուխ լինի այդ հարցին անկեղծ սիրով, ջերմեռանդութեամբ և հաստատ կամքով։

ՍԻՐԱՅԷԼ ՍԵՐՈՒՅԷԼ ՍԻՐԱՅԷԼ

ԿԵՆՑԱԳ, ՍԵՐԴԿԵՆ

ԵՒ ԻՒՐ ՏԵՍԱՆՆԵՐԸ

Քաղաքակրթութեան յառաջողի մութիւնը մարդկային առաջին սերունդէն յայտնեցաւ։ Ըգամ երկիրը մշակեց. իսկ անոր որդիներէն մէկը նոր միջոց մը ընարեց իրեն համար. այն է կենդանիներ դարմանել։ Ռբեմին այն ժամանակէն ի վեր մարդկային ազգը երկու տարբեր վիճակի կը բաժնուի — Երկրագործի և Կոյնի։

Ինութեան դպրոցն էր՝ որուն մէջ առաջին մարդը կազմեցաւ, և նոյն դպրոցն էր դարձեալ ուր ուսաւ մարդը կենաց բոլոր օգտակար արհեստները, (Որէնքները՝ որովք առնկերը կը բռնէին, չէին երբէք կարող մարդէն երկար ժամանակ թագուն մնալ, թէպէտ և մարդը սակաւ ուշագրութիւն գարձներն անոնց վրայ)։ Մարդը

բնութեան ինքնին սերմանելն ու ջրերը տեսնելով, իւր բնական ազգամար ար թնցաւ բնութեան նմանելաւ . և իսկ այն հարկը թելադրեց զինքը իւր բազկաւ բնութեան աջակցելու, և ա նոր կամաւոր պտղաբերութեանը՝ ար ուեստիւ օգնելու :

Սակայն պէտք չէ կործել որ առաջին մշակութիւնը եւս իսկզբան ցու բնականն եւ կամ ուրիշ որ և իյցէ մեծամեծ պատրաստութիւն պահանջող պտղական տեսակէ մը սկսաւ . վասն զի բնութեան ընթացից մէջ միշտ պատշաճ է պարզէն դէպ 'ի բաղադրեալը յառաջանալ : Նաւանականութեամբ բրինձը կը կարծուի առաջին տնկար կութիւն : որովհետեւ բրինձը շնորհ կատանի կողմերը առանց մշակումի կ'աճի . և ամենահին պատմութիւնը բրնձին մշակման վրայ՝ իբրեւ երկրա գործութեան ամենահին տեսակի վըրայ կը խօսի : Մարդը նշմարեց որ մէկ խիստ չորութեան ազդեցութեամբ տունկելը կը թուլանան, և անձրեւէ մը զինի՝ վաղվաղակի կը կենդանանան . նշմարեց դարձեալ որ այն տեղ ուր որ գետ մը յորդելով փափուկ եւ թարմ հող թողած է ր պտղաբերութիւնը աւելի առատ է և նշանաւոր : Մարդը այս երկու գիւտէն շահեցաւ, իւր տնկարկութեանց արուեստական անձրեւ տուաւ, այսինքն մօտաւոր ջուր չունենալով, որ զանոնք սուգէ, հեռու տեղէն ջուր բերաւ իւր գաշ տին մէջ եւ թարմ հող յարգարեւ հնարեց : Այսպէս ուրեմն մարդը ուսաւ ցամաքեցնել և ջրի :

Կենցաղաւարական յառաջադիմութիւնը՝ զոր մարդը անասուններէն պիտի շահէր, աւելի գծուարին երեւցաւ . բայց նա աւելի բնականէն եւ անսեղէն սկսաւ, գուցէ շատ տարիներ գոհ եղաւ անանոց կաթովը մի-

այն, առանց անոնց կենաց դպելու : Եւ կարծիք չ'իւյ որ մայրական կաթին փորձառութեամբ՝ մարդը անասնոց կաթն եւս սկսաւ գործ դնել : Եւ այս նոր սնունդը խելամոռեց թէ չէ, իսկ կոյն զայն ըստ ամենայնի ապահովեց . որովհետեւ անկից իրեն քովը պատրաստ և իբր պաշար ունենալու համար, ըստ դիպուածոյն չէր կրնար թողուլ նոյն սնուցիչ կենդանիները, որք իրեն կէրակուր տան ճիշտ այն ժամանակ, երբ ինքը անթի ըլլար : Աւտի մարդը քա նի մը կենդանի միշտ իրեն շուրջը հաւաքել մտածեց, և ահա կաղմուեցաւ մի խաշն : Յետոյ կը մնար մարդուն առասուհներու մէջէն որոնք որ մարդուն համար աւելի ընտել և ընկերական էին . զանոնք արոնել, և վայրենի ազատութեան վիճակէն բերել զանոնք խաղաղական և ծառայական վիճակի — այսինքն է ընտելացնել : Իսկ այն անասնոց վրայ փորձ ընելէն յառաջ, որոնք որ բնութեամբ շատ վաշրենի էին, և մարդկային զօրութենէն գերազանց զէնք և զօրութիւն ունէին, մարդը անոնցմէ սկսաւ իւր փորձը, որոնք որ բնութեամբ պակաս վաշրենի և զօրութեամբ իրմէն տկար էին : Այսպէս ուրեմն մարդը կանխապէս սկսաւ աւելի ոյխարներ դարմա նել քան թէ վայրենի խոզ, եղ և ձի :

Երբ որ մարդը իւր անասուններէն իրենց ազատութիւնը բարձաւ, զու նոնք անձամբ սնուցանելու և անոնց պիտոյքը հոգալու հարկը գաւոյ, և ահա դարձաւ հովիւ : Եւ քանի որ կենդանիքը սակաւաթիւ էին, բնութիւնը կարող էր առատութեամբ սնունդ մատակարարել այս փոքր խաշին . եւ մարդը չունէր մի ուրիշ աշխատութի, բայց եթէ արօտ որոնել, և երբ արօտըն սպասէր, փոխադրել զայն մի տրիշ կողմ՝ Ամենահարուստ քառասուն-

Թիւնը կը վարձատրէր մարդու այս անձան պարագմունքը, ուր աշխատութեան արդիւնքը եւս ոչ մէկ եղանակի փոփոխութեան և կամ կլիմայի չէր ենթարկուած : Յաւիտեանական բերկրութիւն մը հովուական վիճակին բաժինն էր , եւ աղատութիւնը ու զուարթ պտրապորդութիւնը՝ նորս կենցաղոյն սեպհականութիւնը :

Իսկ ասկէ բոլորովին տարբեր էր երկրագործին վիճակը : Սա այն հողին հետ ասրիօրէն կապուած էր , ուր ինքը տերմանած էր . և այս վիճակը ընտրելով , բնակութեան վերաբերեալ բարձր ազատութիւնը մերժէր էր : Արովհետեւ պարտաւոր էր հագացողութեամբ և բնութեան նուրբ օրինակով տուն կը կանոնաւորել , զոր կը բեղմնաւորէր և որուն աճումը արուեստիւ և աշխատութեամբ կը յաղդեցնէր , մինչդեռ խաշնարածը իւր խաշինքը անհոգ ինքնին կը թողուր : Գործիքներութեան թիւնը ՚ի սկզբան երկրագործին բոլոր աշխատանքը շատ գծուարին կը նէր , և հողիւ իւր երկու բազկաւ կը բաւականանար : Արդեօք արօրը գտնելէն յառաջ երկրագործի կենցաղը փրքան անասնիկ էր , մանուանդ յառաջ քան եզին իշխելը և իւր աշխատութեան գործակից ընելը :

Հողը բանալ , պատառել , սերմանել և ջրել նաեւ հնձելը , այս ամենը փրքայ աշխատութիւն կը պահանջէին երկրագործէն , և փրքայի եւս հունձէն զինի , մինչեւ իւր ժակութեան ոլորտողը այն կէտին հասցունելը , որով մարդն սնանիլ եւս կարողանար : Բաւի՞ անգամ իսկ կ'ըստիպուէր իւր տունիկերը այն վայրենի գազանաց գէմ պաշտպանել , որոնք անոնց վրայ կը յարձակէին , զանոնք պահպանել կամ պատուարով մը շրջապատել , նաեւ շատ անգամ պատերազմիլ իւր անձը

փտանդի մէջ դնելով . և տաղտալ չը նայելով , փրքայ տակաւին իւր աշխատանաց արդիւնքը անապահով էր , ենթարկուելով կլիմայի և եղանակի զրկանաց : Գետի մը յորդութիւնը , կարկուտ մը բոլոր պտրաբերած բոյսերը բաւական էին խլել և զմարդն խիստ զրկանաց և վնասուց ենթակայ առնել : Արեւմտեակրտործին վիճակը խիստ , անհաստատ և անապահով էր , հովուին հանդարտ և պտաշաճ կենացը համեմատելով . և այնքան աշխուտանօք կարծրացած մէկ մարմնոյ մէջ (իւշպէս էր երկրագործին) ՚ի հարկէ իւր հագին եւս ստիպուած էր խրտանալ :

Այլեւ երկրագործը իւր խիստ կեանքը՝ հովուին երջանիկ կենաց հետ համեմատել մտածէր , անխուսափելի էր որ այս տարբերութեամբ երկրագործը չըլլտանար . և իւր բոլոր նիւթական մտածմունքներէն զինի , նա պիտի կարծէր որ երկինք տարբեր և նսխանձեղի արտօնութիւն մ'է պարագեւած հովուին : Հետեւեալէն նա խոնձը երկրագործին սրտին մէջ արթնցաւ : Այս թշուառական կիրքը մագդկանց մէջ առաջին անհաստատութեան կամ խորութեան առթիւ խկոյն պիտի յառաջ գար . չիլ աչքով մը նայեցու երկրագործը՝ հովուին օրհնեալ վիճակին , որ , իրեն դէմ յունգիման , հովանիի տակ նստած անդրուրութեամբ մը իւր խաշինքը կը դիտէր , մինչդեռ արեգակը իւր կայծակնայայտ ճառագայթներով զերկրագործը կը խայթէր , և մինչդեռ աշխատանքը իւր ճակտէն քրտունքը կ'աղբերացնէր :

Հովուին անվայթ ուրախութիւնը զայն վերաւորեց , նա ատելութեամբ բորբոքեցաւ անոր երջանկութեանը և միանգամայն արհամարհելի դատար

կալ թեանք պատճառաւ : Այսպէս երբ.
բազորքը իւր սրտին մէջ գազոնի չա-
րակամութիւն մը սնոյց հովաքին գէմ,
որ առթիւ մը սաստկապէս պիտի յայտ-
նուէր, այս առիթը թիչ ժամանակէն
հասաւ ։ Աինչեւ այս կէտը որոշուած
չէր տահմանաւ իւրաքանչիւրին իրա-
ւունքը, և չը կար երկեք օրէնք ընտ-
րելու ի՞նչ և յայտ ։ Իրաւունքը բոլոր
երկրիս վրայ հաւասար կը կարծուէր,
որովհետեւ սեպհականութեան բա-
ժանումը ներհակութենէ միայն յա-
ռաք եկաւ ։

Այդ գիշերուք թէ հովիւը իւր կենդանիներով մերձակայ արօտները ուսառելու ըլլար, տակայն ընտանիքը թողլով երթալ հեռաւոր դաւաճներու մէջ անյայտանալու փափաք մը չունէր։ Բնէ պէտք էր ընել։ Բնէ բնական գաղափար անոր տեսութեանը պիտի ներկայանար, նա իւր խաշինքը երկրադործին սերմանած դաշտին մէջ բերաւ կամ գէթ թող տուաւ որ խաշինքը յնքին նոյն ճանապարհը ընտրեն։ Հոն իրեն ոչնչորայ համար առատ արօտ կը գտնուէր, և ոչ մէկ օրէնք կ'արգելաւորէր զանոնք։ ամեն բան ինչ որ կը կարողանար ձեռք ձգել իրեն էր։ Այս պէս կը մտածէր մարդկութիւնը իւր մանկութեան մէջ ։

Ահա այսպէս, առաջին անգամ մարդը կը ներհակի մարդուն և փոխանակ վայրենի գաղաններու՝ (որ մինչ ցայն վայր երկրագործին օտմն էին) մարդը ներկայացաւ մարդուն՝ այսինքն անմեղ հովիւը երկրագործին աչաց երեւցաւ իբրեւ սրտի գազան, իրեն թշնամի, որ իւր բոյսերը յափշտակել կուզէր, և զարմանալի չէ, որ մարդը իրեն նըմանը իբր վայրենի գաղան նկատեց, իսկ զի ասեղնութիւնը՝ զոր նա յղաւ ցաւ, երկար ժամանակ անօր արտին մէջ տուեց և ձեռնտու եղաւ՝ անոր

բարկութեան : Եւ նախ ասկայի՝ եւ մահացու հարուածով մը վրէժ խնդրեց իւր նախնանքէն դրացւոյն տեւաւհան երջանկութենէն :

Այսպէս եղաւ մարդկան մէջ ու
աշխիս խորուն թեան տխուր հետեւանքքս

Թարգ. ի Դառ. Սարկաւաւի Մէլիքէ
Տ. Սարգիսեան Տէգրանակերտցի.
Ա. Ժ. Ժառ. Վարդ.

ԻՐԱՌԱՆԵՐ ԵՒ ՊԵՏԵՐ ԷՕԼԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

(Հարուհեակութիւն, տեւ թիւ 10.)

Յայտնապէս ուրիշներուն ապա-
տու թեանը կը վնասեմ երբ զերեւը կը
ստիպեմ որ չուզած բաներնին ընեն,
երբ կը պահանջեմ որ ինծի պէս մը
տածեն, երբ կը ծաղրեմ իրենց գոր-
ծունէութիւնն ու փութաբանութիւ-
նը, երբ արգելք կ'ըլլամ իրենց կողմա-
նը, երբ չարաստութեամբ կը պա-
խարակեմ իրենց ըրածը, երբ իրենց
անմիջ գործողութեանցն աչք կը տըն-
կեմ ու կը խափահեմ իմ վնասեմ իմ
ազատութեանն՝ երբ ուսանց լաւ մը
տածելու պարտքեր վրաս կ'առնեմ,
երբ անհոգ կ'ըլլամ այնպիսի վիճակ
մը ընտրելու, որ կարելի եղածին չափ
անկախ ըլլամ ուրիշներէն, երբ
պարտքի տակ մտնելով իմ ազատու-
թիւնս կը կորսնցընեմ, երբ անիրաւ
գործողութիւններ ընելով ուրիշները
կը ստիպեմ որ զիս սանձեն:

ԼՆԿԻՆ ԿՐԿԻՆ մտածէ ու ինծի պէս
կը տեսնաս՝ որ ազատ ըլլալու միակ
միջոցն է առաքինի ու քաղաքակիրթ
ըլլալը, վասն զի առաքինութիւնը բա-
տայի չարիքներէ փախիլ կը սովորեց-
նէ, և կ'ազատէ յայտնի բռնաւորնե-
րու ձեռքէն՝ ինչպէս են Բիտերն ու
Կիբբերը * :

1.0.

ԻՐԱՆԻԱՆԻ ԵՒ ՊԱՐՏԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԵԱՆ

Բայց ինչ բանի կուգային իրաւունքները թէ որ չը կարենայի պաշտպանել ընդդէմ անոնց՝ որոնք իմ իրաւանցս դէմ կ'ենքնն. ուրեմն ունիմ կարողութիւն իմ կեանքս, ազատութիւնս, պատիւս, ստացուածքս, ընտանիքս և ընկերութիւնը պաշտպանելու :

Ինքզինքդ պաշտպանելու առաջին հնարքն է՝ փախչել այն ամէն բաներէ որոնք քեզի մնաս մը կը բերեն, թէ որ նիւթական բան մը կամ կենդանի մը ինծի մնասէ՝ կրնամ որ և իցէ կերպով անկէ ազատիլ, ինչուան զինքը փճացնելով . իսկ թէ որ մարդիկ ինծի չարիք մը ուզենան հասցնել, պէտք է որ բոլոր մտաց և մարմնոյ ուժովս իրենց դէմ կենամ, բայց այնչափ միայն՝ որչափ իմ ազահովութեանս հաւմար հարկաւոր է : Թէ որ գող մը վերաս յարձրիկ, և ես թէ որ կռուելով կամ օգնութիւն կանչելով կրնամ յաղթել իրեն՝ ու ընդ հակառակն կրպաւնանեմ, յանցաւոր եմ :

Արիշէ մը նախատուելով կատղեցար, բայց ինչ շահ եղաւ քեզի . բորկութիւնը գեղաւունքի կը խոռովէ . և ոչ միայն այն ըրածովդ կրամ նախատինքդ չարքեցաւ, այլ թերեւս անի ժաւեցար բանիւք և գործովք : Չարի չար հատուցանելը մեղք է . լաւագոյն վեժմանդութիւնը ներքն է : Գրիգորը Ներսէսէն նախատուելով ներեց անոր, ու փոխադարձ բարերարութիւն ալ ընելով : Եւ ի հնարք գայ, իշեր . երբ վեժմանդութիւն ընել իմ մասձե՛ի՝ ինչու որ չարի մը գլխուս չգայ . գլխէն բռնան ինչ գանդ ու ամբողջ օրը անոր դէմ հնարներ իմ մասձե՛ի . երբ որ հաշտուեցայ, ամենքը վրաս

առարկիլ ու զազաւիլիլ մարդոս մը համար մանչ տաին : Ներսէսն ալ մնաս մը չհասաց, և ո՛ր գիշէ ինչ վնաս գրգռելովս ի՛նչէր չէր կրնար ընել . վերջապէս խնայաս որ ամենիւն իրաւունքս չանէր . եկաս ինձմէ խողովիւն ինքրեց ու նորէն Բարեխամայանս :

Այլ որ ուրիշի զրկանք մը ըրեր է, պէտք է որ մնասաւն փոխարինէ . անի, լաւութեամբ առածը ետ դարձնէ . նախատուեաց հասուցումն ընէ և տըւած գայլթակըութիւններս ուղղէ, բայց հատուցումը պահանջելու հաւմար հարկ չ'կայ բռնութիւն ձեռք առնել . կռուփով բան մը չը շոխուիր . սեսեր ես արդեօք որ կտարած դարան մը վաւազանի հարուածով նորոգեն, չէ . պէտք է որ կտորուանքները մէկ մէկու քով գնես, սոսինձով կպցնես ու նորոգես . այսպէս ալ մէկը որ իր իրաւունքը նախատինքով ու կռուով կ'ուղէ պաշտպանել, իրեն աւելի կը մնասէ : Գրայիդ քեզի անիրաւութիւն մը ըրաւ . ծանաքու իրաւունքըդ խօսքով անոր հասկցնես . գիտէ . թերեւս իրարու խօսքը կրնանք հաւկընալ . բայց նայէ որ խօսուածքդ քաղցր ու պատճառներդ զօրաւոր ըլլան : Թէ որ չը կարենայք միաբանել, ահաւասիկ արդարութեան ատեանն ները կեցեր են . բայց անոնց միայն յուսահատ դէպքերու մէջ դիմեցէք, ամենազօրաւոր գեղերու պէս . որոնք միայն ամէն հնարք պարտաւ ելլելէն վերջը կը գործածուին : Կատաստանք երկու կողմէն ալ կործանման պատճառ կ'ըլլայ, և շատ անգամ յաղթողն ալ անբաւ ծախք ընելէն ետքը բան մը չ'վաստկիր :

Ենգամ մը երկու ձկնորս խեցի մը գտնելով ծովեզեքը՝ սկսան կռուիլ թէ որունն է իննայ խեցին . լաւ մը կռուելէն ու կանչելէն ետքը ելան դատաւորին գնային, դատաւորը ծանրու

Թեամբ մը ձեռքն առնելով բացաւ
ստորէն ու մէջին ուտելէն ետքը՝ պա-
տեանին մէկը մէկուն, միւսը մէկայլին
տուաւ : Իս առակը մոքերինիդ պա-
հեցէք, և ասով Թերեւս շատ ծախ-
քերու մոմոռութեան տպաւ կ'ըլլայ :
Վարձեալ մոքերինիդ լաւ դրէք որ
մարդուս իր իրաւունքները տալու-
լաւագոյն կերպը ուրիշներուն իրա-
ւունքը յարգել ու մեծարելն է :

ԺԱՄԱՆԱԿԵ ԳԳԵԿԵԼԻ

Ստախ պատուական լրագրոյ մը հետե-
ւեալ գործադիր լուրը ինչպէս :

Պատրիարքարանէն հետեւեալը կը
հաղորդուի մեզ :

« Երգիւն Վսեմ, դեսպանին կող-
մէ ի պաշտօնէ Թարգմանն այս շաբաթ
օր Պատրիարքարան գալով՝ յայտնեց
Թէ Սահակ եպիսկոպոսը իւր ընկեր-
ներով Կոնստա իր գտնուի, ուսկից
Սատուայի հիւպատոս Պ. Սիւնզիւն
Ճերիին լուրը կը ջրէ Թէ վերագա-
նալ կուզէ և Թէ ստակ չունի : Սու-
տուայի հիւպատոսն ալ Վահրէի հիւ-
պատոս Պ. Սթանթօն կը գրէ այս
լուրը և նա ալ ի նորա ըրտ Սթան-
լի և մայրաքաղաքի գեսպանին կը
հաղորդէ :

« Ետը վրայ ըրտ Սթանլի կը հե-
ռագրէ հոն որ հայ նա իրականց անկո-
րուստ վերագարձին համար ստակ և
ուրիշ ինչ որ պէտք է՝ անյապաղ տըր-
ւի :

« Իրազան Պատրիարքը շնորհակա-
լութիւն յայտնեց ըրտ Սթանլիի այս
մարդասիրական զգացմանց համար :

11 Դեկտեմբեր 1868

Դ Պատրիարքարանի հայոց
Գ. Պիւլս :

— Իմոյս 16/ին Վաղարշու մէջ չբեղ-
լուսավառութիւն եղաւ ի պատիւ
տարեգարծի ծննդեան : Գոստափա-
ռութեան Սուլթան Կարալ-Կըլ-
բարեխնամ կայսեր : Սոյն առթիւ ժա-
ռանգաւորաց դպրոցի յառաջագէժ
աշակերտներէն Լրագրիցի աւագ
սարկուսագ տիրացու Կարապետը հե-
տեւեալ երգը յօրինած էր Վսեմ : Կա-
ռավարին նուիրելու, որ ըստ սովո-
րութեան այսպիսի հանդէսներու ժա-
մանակ գլխաւոր ազգաց վանքերը իւր
այցելութեամբ կը պատուէ : Ի իրա-
խոյս Լաւագ սարկուսագին և ընկերա-
կցացը հանդիսին միջոցաւ կը հրա-
տակմբ երգուի :

Թէնիկի պիտի լուր Վրդ-Կըլ-Կըլ-
ճիւղարայ Լիւթիպի :

Եւ միւլի Իրմէնիւն, տէր վե-
թանի Վստի Կըլ-
էլեօվմ մ'ալում օլուն սիլգէ մա՝ սե-
տայի պիւլնտալիզ.
էմրուզ սահի՜ օլմուշ մէվլուտ ճի-
հանտարայ Լիւթիպի
փերթէվֆէլայ վերիւպնամի իլէ Սուլ-
թան Կարալ-Կըլ-
Իմաի ճիւմէլ զահիլ զուվար վու-
ճիպէ տիր զիմնէթիմիզ
ուլու եղտան հադգ Թէալէէ իւրէք
խալիս իլէ Թէմիզ
ըրֆայի տէսթ էթմէք պուլնիլ քի ճէլ-
լուշան Կապիմիզ
էթիւն Թօլիլ էօմրիւ շահն Սուլ-
թանի Կարալ-Կըլ-
Շէմսէ Թահթի անըն պազու
վիւքալէի ու ճէնկալիզ
բիւլի եօվմին մասուն սիւրուր իլն
տէ էյ Կարապիմիզ
սաղլա. վէ հէմ անէր իլէ Կալիֆ Փա-
շայ էթէնտիմիզ :

քի սայեի քեզիկէսին. սէ օլտի տախի
տօնանմամիլ :

Կարապետ Շէմսա Լաբիբերի
Բէլէ-Բէ Գէդիսիանի Սոր
Եւֆու :

— 17. Յինսկաց բարեկենդանի օրը
օրացոյց Յակովբեանց տաճարին մէջ ձեռ-
նադրութեան հանգէս մի կատարուե-
ցաւ . ուր ներկայ էին աչ միայն ջեր-

Սարկաւազ Պօղոս Պօրեցի որ կոչեցաւ Տէր Լբբահամ.

” Բարսեղ Բաղիշեցի	” Ընդրէաս
” Կարապետ Պօրեցի	” Ընանիա
” Գէորգ Օմիւռնացի	” Լեզեկէլ
” Գաբրիէլ Վանեցի	” Լեզիա
” Սիբայէլ Վանեցի	” Յակովբաս
” Յարութիւն Պօրեցի	” Սովսէս
” Ըլբասն Կէշիկեցի	” Կիւրեղ

Եւ սարկաւազուէր դպիր Գէորգ Լեզիացի .

” Կարապետ Տիգրանակերտցի, որ կոչեցաւ Սիւրտի :

(Օծման սրբայայտ հանդէսը կատա-
րելէն յետոյ Սրբազան Հայրը աղօթու-
ած տենարանութեամբ յայտնեց նախ
բերոյց քահանայական սրբազան աստի-
ճանի և կոչման մեծութեանը փառքն
ու պատիւը, և իրենց ունենալիք
պարտքերնին առ Լստուած՝ առ Ըգն
առ տէրութիւնը և առ սուրբ Լթո
առաւ . և բոլոր ժողովուրդը օրհնելով
կատարեց պատարագի սրբազան խոր-
հուրդը :

Հետո մեծ ունիմք նորոգ նուիրելոյց
վրայ . որ անձնաւէր աշխատութեամբ
պիտի գործեն լրացուցանելու Լմեն .
հագեւոր Հօր իղձն ու փափաքը յօ-
գուած ազգիս և ի պատիւ սրբոյ Լթո
այս :

— 1) . Քաղաքիս Սուսաց վանքին Լ-
ռաջնորդ Գեր . Տ . Ընտոն Օ . Վարդ-
գասեւորը իւր երկասիրած Սուսե-
րէն երկու հատոր փառակազմ քարո-
ղապիրքը նուիրեց սուրբ Լթոռայս :

մեռանդ ուխտաւորք և քաղաքաբն-
նակ ժողովուրդք աղ և զանազան ազ-
գերու հոգեւորականք . ինչպէս՝ Նոր
Ըլբմանիոյ Սեծ . Հիւպատոս Հա-
յոսէր Տ . Պետերմանը . Լմեն . Սրբա-
զան Հայրը սուրբ պատարագ մատու-
ցանելով Քահանայութեան սրբազան
պաշտօնը շնորհեց ութն սարկաւա-
զաց, և սարկաւազութեան աստիճան
ժառանգաւորաց յառաջագէմ աշա-
կերտներէն երկուսին որք են :

Թանգարանին, որոյ մասին մեր շնոր-
հակալութիւն հրապարակաւ կը յայտ-
նեմք Նորին Գերապարտութեան :

— Լմնոյ վերջէրը 1) . Քաղաքիս Լա-
տինաց Պատրիարք Սոնսինեօն Լուսէֆ
Վալեռիայի կողմանէ ներկայացան Լմե-
Սրբազան Հօր . Ն . սրբազնութեան
ներքին քարտուղարը, և վարդապետ
մի . և մատուցին 1) . Պապի կողմանէ
եկող սարուած ըլլալիք ժողովոյն հը-
րաւիրագիրք : Սրբազան Հայրը ընդու-
նեց գիրք ըսելով կ'ընդունիմ՝ այս իբ-
րեւ ջըջաբերական մի, որոյ թարգմա-
նութիւնը արդէն լրացոյց մէջ կար-
դացած եմ, բայց պատասխանը Սրբա-
զան Պապը ընդհանրական կաթուղի-
կոսէն կ'ընդունի . և աւելի աղէկ պի-
տի ընէր 1) . Հայրը եթէ յառաջագայն
Վեհ . կաթուղիկոսի հետ թղթակցէր,
և այս մասին Ն . Վեհապատութեան
կարծիքն առնէր, ապա այս հրաւիրա-
գրերը մեզ իրկէր և այլն :

ՅԱՆԿ

ՆՈՅՆՄԵՆԻ

Ժողովրդային կրթութիւն . — Բ . Ի ըստն կամ արդիւնք կրթութեան . — Գ . Վերատոնէութիւնն իբրեւ դաստիարակի	241—250
Նշանակ շիւղատոսին	250
Միջային կրթութիւն . — Մարտիրոսութիւն Պ . Սիբայէլի Սիւնասարեանց	251—258
Կենցաղ մարդկան	268—261
Իրաւունք և պարտք արատութեան (շարունակիչ)	261—263
ՓԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ . — Տեղեկութիւն Սահակ եպիսկոպոս սի վրայ . — Նրազավառութիւն . — Տաճկերէն ոտաւ նաւոր . — Չեռնադրութիւն . — Նուէր . — Պապի շրջա ւերադիր	263—264

ԲԱՃԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

- Ա. Սիւնը ամեն ամիս կը հրատարակուի 24 երես բաղկացեալ ութամսկ
թղթով .
- Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ Մեծիտիկ հանդերձ Զամուպարէի ծախ
քովը . կանխիկ վճարելի .
- Գ. Զուտ տեսրակ առնել ուղղը . պէտք է ամեն մէկ տետրին չորս դա.
հեկան վճարել .